

בעניין חמץ שעבר עליו הפסח וקניית מוצרי חמץ שנמכרו לגוי

א.

מנהג רבים מן המדקדקין בזמנינו להחמיר שלא לאכול ממוצרי החמץ שנמכרו לגוי, וטענתם בפיהם שהמכירה אינה תקיפה מחמת חוסר גמירות הדעת של המוכר והקונה, וכן עוד טענות^א. וראוי ליתן את הדעת להעמיד שורת הדין להיכן נוטה.

ב.

ונקדים להביא את דיני חמץ שעבר עליו הפסח.

חמץ שעבר עליו הפסח אסור באכילה והנאה, אולם כאשר נתערב בתוך תערובת היתר פעמים רבות יש לו היתר, וכדלהלן^ב:

א. תערובת של יבש ביבש^ג בטלה ברוב, ומותר לאכול ממנה אחר הפסח.

ב. תערובת של לח בלח או יבש בלח^ד, הדין תלוי בין מין במינו למין בשאינו מינו. תערובת של מין במינו בטלה ברוב ומותר לאכול ממנה^ה. תערובת של מין בשאינו מינו, אם יש שישים כנגד החמץ מותר באכילה, אבל אם אין שישים כנגדו, והיה בימי הפסח בתוך הכלי שיעור כזית מן החמץ [אע"פ שאינו נאכל

א. כגון שנחשב רוצה בקיומו, באחריותו, טענות על הקניינים שנעשים עם הגוי, ועוד. ויעויין לקמן בנספח א' בסוף המאמר, משכ"ב.

ב. מקור הדינים מסי' תמ"ז י"א ומריש סי' תמ"ב עיי"ש.

ג. דווקא כשאין החלקים ניכרים זה מזה, אבל כשניכר החמץ על מקומו אינו בטל [דאז לא הוי בגדר תערובת כלל]. וע"ע מש"כ בחזו"א (או"ח קי"ט סקכ"ב ד"ה ותערובות וסקכ"ג).

ד. גדר לח בלח לעניין זה הוא אם נתן החמץ טעמו בהיתר, ולכן אם נתבשלו יחד ונעשו אח"כ חתיכות מפוררות דינם כלח בלח.

ה. ואע"פ שהביא המ"ב בס"ק ק"ב את דעת הא"ר שאין לאכול ממנה יעויין שעה"צ אות קפ"ג שמשמע שלא חשש לו להלכה.

בעניין חמץ שעבר עליו הפסח וקניית מוצרי חמץ שנמכרו לגוי פג

בכדי אכילת פרס. וי"א דאף פחות מכזית, וצ"ע למעשה. ביאור הלכה], אסור לאוכלו.

ג. חמץ שאסור באכילה שנתערב אחר הפסח - יש אומרים שלעולם בטל ברוב ואינו צריך שישים, ויש לסמוך להקל כדבריהם במקום הפסד או שעת הדחק⁹.

ד. וכ"ז כשאין החמץ מעמיד של האוכל, אבל אם הוא הגורם את קיום האוכל אין לו ביטול אפי' באלף¹⁰.

נמצא לפי"ז שנידון חמץ שעה"פ נוגע למעשה בדברים שרובם חמץ או שניכרים על מקומם, ובדברים שמיעוטן חמץ והם מעורבים עם ההיתר (מצוי בעיקר במוצר שאינו חמץ, אך יש בו מרכיבי חמץ) אם זה תערובת יבש ביבש מותר באכילה, אם זה תערובת לח בלח (- שההיתר קיבל טעם מן האיסור), ומין בשאינו מין, צריך שישים כנגדו. והני מילי שהיה בפסח מתוך החמץ שבכלי שיעור כזית, אבל באין בו שיעור זה נטיית ההלכה שמותר באכילה, וצ"ע למעשה. וכ"ז אם התערב קודם

(ו. והובא (הגר"מ ויא, חוברת פסח) בשם הגרי"ש והגרנ"ק דלעניין זה וודאי יש לסמוך על המכירה לגוי [דאף אם המכירה לא חלה, הו"ל כטעה בדין דהו"ל כשוגג (ט"ז יו"ד צ"ט ז' ופמ"ג שם. וע"ע מג"א אור"ח שי"ח ג' דאף העושה ע"פ חכם חשוב כשוגג, וע"ע שו"מ תניינא ב' ע"ז שהוסיף ע"ז דאף מי ששכח לחתום על השטר יכול לבטל לכתחילה, דרק כאשר בלא זה מתבטל הקנס גזרו חז"ל אבל בכה"ג שיכול למלאות שטר מכירה כדין לא גזרו. ולאחמ"כ מוסיף להתיר אף בלא עירוב, משום שעשה כדינו והיה אנוס, ובכה"ג מסתבר שלא גזרו)].

ועיין מ"ב תמ"ז ק"ד דבמזיד קנסוהו כדין מבטל איסור לכתחילה [ואסור גם למי שנתערב בשבילו (יו"ד צ"ט ה')], אמנם אם אינו מערב כדי לבטל, אלא שלא אכפת לו מהאיסור, מסתבר דאינו חשוב מזיד, דקנס זה הוא על המערבים לצורך ביטול האיסור [ויש לדמותו לשוכח שכתב במג"א שם דהוי כשוגג].

ז. ואע"פ שאין עוברין ע"ז בבל יראה, שעה"צ תמ"ז י"א.

בעניין השמרים ומשפרי האפייה - הנה במ"ב (תמ"ב כ"ה, תמ"ז ק"ו) כתב על שמרי שכר שהם חמץ ואסורים מדין מעמיד, אבל כפי שנתברר במציאות זמנינו שמרים אינם עשויים מחומרי חמץ, ולגבי שמרים טריים יש השגחת הבד"ץ, ולגבי שמרים יבשים [שאסורים בשיווק בא"י] כיון שהם גדלים על מצע שפעמים הוא של חמץ נחלקו בעלי הוראה אם נחשב כמעמיד או לא, וכשרויות חו"ל נוהגות להכשיר בנידון דומה לזה לגבי פטריות, ואילו כשרויות המהדרין שבא"י אינם מכשירים זאת. כמו כן מצופים השמרים בחומר חמץ, אבל ציפוי זה לא נועד להעמידם או לשומרם אלא כדי למנוע את דיבוקם זל"ז, וממילא נידון כתערובת חמץ שמותר אחר הפסח. מרכיבי אבקת אפייה הם מתפוא"א ותירס ואינם חמץ. משפרי אפייה כלולים עם מרכיבי חמץ שמעמידים אותם, ולפיכך אסורים בלא מכירה לגוי (ששמרים בזמנינו אינם חמץ כן כתבו בחוברת הבד"ץ ועוד. שאר הפרטים הם מפי הגר"א שלזינגר, הממונה מטעם השגחת הגר"מ גרוס, ולא נבדק אם הדברים מוסכמים).

האוצר ♦ גיליון ט"ו

פרד בעניין חמץ שעבר עליו הפסח וקניית מוצרי חמץ שנמכרו לגוי

הפסח, אבל התערב לאחר הפסח דעת כמה פוסקים שבטל ברוב, ויש לסמוך על דבריהם בשעת הדחק [וכאשר לא היה בו כזית שרק לפי מקצת אחרונים אסור יש להקל בשופי].

ולכן מוצר שאינו חמץ, שנעשה לאחר הפסח, אין לחשוש כלל שמא אחד ממרכיביו הוא חמץ מלפני פסח, אבל כשנעשה קודם הפסח, כשיודעים שיש בו מרכיבי חמץ שנתנו טעם בהיתר, צ"ע למעשה אם להחמיר, אבל כשאין יודעים מסתבר דאין להחמיר בזה כלל^ט.

במה דברים אמורים כשאין במרכיביו חשש של מעמיד, אבל אם יש לחשוש שהעמידוהו ע"י חומר שהוא חמץ^ט כולו אסור [ועי' משכ"ל בעניין השמרים].

ג.

דין ספק חמץ שעבר עליו הפסח

פעמים רבות מסופקים על מוצר אם הוא אסור כדין חמץ שעבר עליו הפסח או לא, ויש להבחין בזה בין שני סוגי ספקות: ספק בדיעת המציאות, וספק בדיעת הדין.

ספק במציאות - כאשר הספק הוא רק אצלו, אבל היודעים יכולים לדעת [ע"פ קוד המוצר שע"ג האריזה וכיו"ב] אם הוא קודם הפסח או לאחרי, אינו נידון כספק, ועליו לברר את המציאות אשר לפניו.

ח. סיום זה אינו מהמ"ב.

ט. או שהעמידוהו ע"י חמץ, דכל תולדות המעמיד דינם כהמעמיד הראשון, מ"ב תמ"ב כ"ה [וכאשר העמידוהו בחומרי חמץ יחד עם חומרים שאינם חמץ ואין כח בחמץ לבדו להעמידם מותר, דהוי כזה וזה גורם, שם].

י. וכתב במ"ב (תמ"ז סק"ג) דרק בדברים שהדרך להעמידם בחומרים שהם חמץ חוששים לזה [ולגבי עוגיות ומאפים הנעשים ברוב מי פירות יש שכתבו לצדד בו היתר מדין חמץ נוקשה, עי' מ"ב תס"ב א', ביה"ל ד"ה ממחרים, חזו"א קי"ז י"ב. שו"ע תמ"ז י"ב, מ"ב תמ"ז ק"ז ושעה"צ קפ"ב, חזו"א קי"ט כ"ב].

בעניין חמץ שעבר עליו הפסח וקניית מוצרי חמץ שנמכרו לגוי פה

כאשר המציאות מסופקת מצד עצמה, וכגון כשלא ידוע אם מוצר זה נאפה ע"י מעמיד הבא מן החמץ, אם נוצר קודם הפסח, אם מוצר זה נמכר, ואם מכירתו הייתה כדין, בכל כיו"ב הדין הוא שאם רוב המוצרים כגון זה הם מן החמץ הרי זה אסור, ואם רוב המוצרים אינם מן החמץ מותר, ובספק נחלקו הדעות אם להתירו באכילה והנאה או שאינו מותר אלא בהנאה, ובמקו"א היקל המ"ב להתירו באכילה^(א).

יא). כתב במ"ב תמ"ט ה': "חמץ שנמצא אחר הפסח, ולא ידעינן אם של עכו"ם הוא או של ישראל הוא, יש דעות בין אחרונים, יש שכתבו דמותר בהנאה ואסור באכילה, ויש שמקילים ואומרים דגם באכילה מותר, כשאר ספיקא דרבנן דלקולא אזלינן. ואם באותו מקום רוב ישראל מצויים אסור בהנאה דודאי מישראל נפל. וכ"ז כשנמצא מיד אחר הפסח, או שהפת ישן, שא"א לומר שנאפה אחר הפסח, אבל אם אפשר לתלות שנפל אחר הפסח מותר אפילו באכילה בכל ענין, דיותר יש לתלות שמאחר הפסח הוא משנתלה לומר שמישראל נפל קודם הפסח, דזמן מרובה כזה לא היה מונח בדרך" [ובשו"ע תמ"ח ג' על דברי השו"ע לאסור חמץ שעבר עליו הפסח ציין הביה"ל דלעניין ספק חמץ יעויין מש"כ כאן].

ומבואר שכאשר רוב המוצרים כיוצא בו הם מן החמץ אזלינן בתר רובא ואסור [וה"ה להיפך אם יהיה רוב להיתר], אבל כשאין רוב לאיסור הוא נידון כספק, ודין ספק חמץ שעבר עליו הפסח יש שכתבו שאסור באכילה ומותר בהנאה, ויש שהתירו אף באכילה [ובאופן שיש לדונם כדין קבוע ולא כדין רוב יהיה דינו כספק שנחלקו בו כנ"ל].

והטעם שיש שאסרו מספק את החמץ באכילה לא נתברר דכיון שספק דרבנן הוא דינו לילך לקולא, וכן תמהו הפמ"ג (א"א ב') ורעק"א (שו"ת מהדו"ק כ"ג), אבל במחציה"ש ביאר טעמו של המג"א דמשום חומרא דחמץ החמירו [וע"ע שבט הלוי א' קמ"ד דס"ל בדעת הרמב"ן דאיסור האכילה הוא מדאור]. ויש להעיר שלא דנו הפוסקים לילך אחר חזקת האיסור שהיה בפסח [גם לחמץ של גוי], ועיין בשערי זבולון ח"ג סי' ל"ו שהאריך לפלפל בזה [מלבד בגוי שהביא לישראל חמץ בביהש"מ של יו"ט שני, שבאורחות חיים סוף הל' פסח כתב להתיר, דספק דרבנן לקולא, ובפמ"ג מש"ז תמ"ח ב' הסתפק בזה דשמא אמרינן דקביעא איסורא].

אמנם במקומות אחרים יש משמעות במ"ב שמתיר ספק חמץ שעה"פ אף באכילה, וכגון בסי' תמ"ח ט' שהביא מעשה בגוי שטחן ואפה לישראל את הדגן שלו שעמד ברחיים והביאו לפניו מיד בגמר החג, וכתב בשם החק יעקב שמותר אף באכילה משום "דהוי רק ספק חמץ שעבר עליו הפסח" [שיש להסתפק שמא לא היה זה הדגן שלו אלא הגוי החליף. והבית הלל שם שלא התיר באכילה י"ל שלא החשיב צד זה כספק], אלא שהוסיף במוסגר לעיין בסי' תמ"ט, ושמא נתכווין לרמוז למחלוקת זו [וע"ש בהמשך שכתב עוד דבמקום שיש כמה צירופי ספקות יש להקל]. ובמ"ב תמ"ז סקס"ג כתב לגבי חשש מעמיד דרך במקום שהדרך להעמיד בשמרי חמץ חיישינן לזה, ומשמע שבמקום ספק אין חוששים ואזלינן לקולא, ובסי' תנ"ג כ"ד לגבי ספק אם נלתתו החיטים הביא בשם הפמ"ג להתיר משום שספק לקולא ובצירוף לטעם ראשון שהוא שעת הדחק [ומה שהוצרך לצירוף י"ל דלא הוי ספק גמור כיון שהדרך ללתות, ומאידיך אין ראייה כ"כ דכל עיקר איסור הלתיתה הוא מחמת שאין אנו בקיאים בביקוע שהוא סימן

פו בעניין חמץ שעבר עליו הפסח וקניית מוצרי חמץ שנמכרו לגוי

ספק בדין - כאשר יש מחלוקת בין הפוסקים אם המוצר שלפניו אסור מדין חמץ שעבר עליו הפסח או לא, הדין הוא שהמוצר מותר באכילה⁽²⁾.

אבל כאשר הספק הוא בדין [מה דינו של המוצר שלפניו] ואין בו הוראה לכאן והוראה לכאן, לכאן יש לדמותו לספק במציאות שנתבאר דינו לעיל⁽³⁾.

ד.

ועתה נבוא לגוף הדברים:

הנה עיקר טענת המפקקים היא שאין למעשה מכירה כזה תוקף הן בדיני הערכאות [שמסתבר שיבטלוהו מכל וכל] והן בדין תורה [להבדיל], דאע"פ

לחמץ, וכדכתב בריש הסימן]. עוד המשיך שם לגבי החיטים בזמנו, שהיו רגילים להשהותן ממש בתוך מים ואז הן אסורות מדינא, והביא שיש פוסקים דס"ל שאם משהה אותן בפסח עובר בבל יראה, ואף אם עבר ושהה כתב דיש אוסרים והא"ר מתיר בשם זקנו למכור לגוי לאחר הפסח דעכ"פ אינו אלא ספק חמץ, ואעפ"כ לא התירו אלא בהנאה [ומשום שהוא ספק רחוק], ושוב הביא זאת בסכ"ח [והנה אחד מן האוסרים באכילה שציין המ"ב בסי' תמ"ט הוא המקור חיים, ואילו בסי' תמ"ח א' הוא תמה על החק יעקב שכתב לאסור ברירה בחמץ שעה"פ משום שהחמירו בו כבדאו' דאיהו גופיה כתב בסי' תמ"ט להתיר ספק חמץ שעה"פ ומ"ש, ומשמע לכאן דכן ס"ל].

עוד התבאר במ"ב סי' קמ"ט הנ"ל שבאופן שעבר זמן שכבר ניתן לתלות שנעשה אחר הפסח אין לחוש שמא הוא חמץ שעה"פ, אבל אין ללמוד מזה למציאות דידן [שכמה ימים אחר הפסח נתיר את כל החמץ] דהטעם שם הוא או כדברי הפמ"ג שם שהישראל גומר את חמצו קודם הפסח מחמת האיסור [ואם אבדה ממנו קודם הפסח ביטלה, וחמץ שביטלוהו והניחוהו במקום הפקר אינו נאסר, ועדיף ממש"כ במ"ב תמ"ח כ"ה ע"ש], ולכן מסתבר לתלות בחמץ חדש, או כדברי המ"ב שאין לחוש שהפת נשארה בדרך זמן רב כ"כ, אבל אצלנו שהחמץ נמכר לנכרי ומעמידים אותו על המדפים אחר הפסח אין היתר זה, ורק כאשר רוב המוצרים, או לכה"פ חציים, יהיו מייצור שאין בו איסור חמץ ניתן לסמוך להקל [ובלבד שלא ניתן לבדוק ע"פ תאריך הייצור, שאז אין כאן ספק וכנ"ל].

[וע"ע בשו"ע שם הדין באופן שהחנות של יהודי והפועלים נכריים, אם לתלות את החמץ בחנות שהיא קבוע או בפועלים שהם מצויים יותר, אלא שקשה לדמות המציאות וללמוד הכלל מזה].

(ב). עיין מ"ב סי' ת"מ סק"ג, סק"ח, סי' תמ"א ה' (ועיי"ש שהביא בשעה"צ דכבר כתבו האחרונים דכל היכא דאיכא פלוגתא מקילינן בלאחר הפסח), תמ"ג ט', תמ"ח י"ו, תנ"ג כ"ח.

(ג). דכיון שהדין מסופק ואין בעלי הוראה המחזיקים בצדדים להיתר ולאיסור [או שהוא חכם הראוי להוראה ואינו נסמך עליהם] לכאן דינו כמציאות מסופקת, דמה לי אם מסופק בידיעת המציאות או בידיעת הכרעת הדין, ואי"ז חסרון ידיעה בעלמא כיון שידוע את כל הצדדים אלא שמסופק בדינם.

האוצר ♦ גיליון ט"ו

בעניין חמץ שעבר עליו הפסח וקניית מוצרי חמץ שנמכרו לגוי

שהצדדים כתבו וחתמו בשטר על הקניין, אומדנא דמוכח הוא שלא נתכוונו באמת למכירה, וכיון שהוא בלבו ובלב כל אדם אין המכר חל.

וההוכחות שלא נתכוונו באמת למכירה הן רבות וגלויות, דמה יש לו לגוי לעשות עם החמץ של כל בני העיר, וכלל אין דרכו בעסקים כגון אלו, ואף אם ירצה להתעסק בזה אין לו את הספקים ואת המחסנים והחנויות הנדרשות למכור דברים אלו, ואם יארע שלא ירצו לקנות ממנו בחזרה וישאירוהו עם החמץ, אין לו סיכוי למכור את כל החמץ אפי' ברבע ממחירו, ובפרט שהחמץ מפורז בכל העיר, במפעלים בחנויות ובבתים, ואף אין לו מספיק כסף כדי לקנות סחורה זו. יתר על כן שפעמים רבות אין מפורט בבירור מה הגוי קונה וכמה עולה כל דבר והיכן בדיוק נמצא והיאך יוכל להיכנס ולקחת ובתוך כמה זמן חייב לשלם את זקיפת המלווה וכו', שכל אלו מעידים על מכירה שאינה רצינית כלל וכלל.

ואין לומר דכיון שחתמו על הקניין מאי אכפת לן בגמירות דעתו, דהלכה היא דהיכא שגלוי וידוע שלא נתכוין למעשהו אין לשטר תוקף כלל, וכמבואר בגמ' ב"ב קלא: לגבי הכותב כל נכסיו לאשתו או לבנו הגדול, דאמרינן שאע"פ שכתב להם בשטר לא עשה כן אלא לכבודם ואי"ז מתנה, ועוד תנן (גיטין נה: ועוד) לקח מן האיש וחזר ולקח מן האשה מקחו בטל, שיכולה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי [וכן ידוע שאסמכתא לא קניא (נדרים כז:), אע"פ שסיכמו בבירור על ההתחייבות, ויש אומרים דגזל הוא, כיון שלא היה דעתו להפסיד], והכא נמי י"ל כן, והיאך סומכין על מכירה זו.

ה.

והנה אף שבוודאי מוטל עלינו לידע ולהבין מה שיש להשיב על טענות אלו, מ"מ חשוב להקדים שאין כאן טענה או מציאות שנתחדשה שלא הייתה לפני רבותינו הפוסקים, דכבר רבות בשנים⁷¹ שנוהגים בקהילות ישראל למכור את כל

יד). מנהג מכירת החמץ לגוי הונהג כבר לפני מאות בשנים, וכפי שנראה כבר בפוסקים הקדמונים [כהב"ח, ט"ז, מג"א, א"ר, פמ"ג (סי' תמ"ח), משאת בנימין (סי' נ"ט), בכור שור (פ"ב דפסחים)], שהזכירו מנהג זה כמנהג הנפוץ בזמניהם [בישוע"י הזכיר בסי' תמ"ח ה' על קנין הד' אמות לגוי "שכן נהגו מדורות עברו בלא פוצה פה ומצפצף", ולשון הקצוה"ח קכ"ג ו': "וכבר נתפשט בכל ישראל במכירת

פח בעניין חמץ שעבר עליו הפסח וקניית מוצרי חמץ שנמכרו לגוי

חמצם לגוי, ובכל המקומות היו פקפוקים אלו ודומיהן^{טו}, ואכן היו מן הפוסקים שסברו שבמציאות זמנם אין הגוי מתכוין לקנות כלל, ומאידך דעת הרבה פוסקים שהמכירה חלה כדין, ומ"מ אלו כמו אלו לא מנעו את המכירה למעשה [כל אחד כטעמו, ראה בנספח א' בסוף המאמר], וכל בית ישראל סמכו ע"ז בשעת הצורך למכור חמצם ולהשתמש בהם לאחר הפסח, ולכן לעניין מעשה יש להסיק דוודאי מצד הדין המכירה מועילה, ואף שלכתחילה י"א דלא התירו לסמוך על כך בלא צורך^{טז}, לעניין דיעבד מסתבר שאין לחוש כלל^{יז}.

חמץ", וכן הא"ר הביא תקנה מימים קדמונים בעניין זה, וכן הזכיר הבכור שור דכולם מוכרים את חמצם 'כנהוג', וכל דבריו שם הם טעם למה לא נהגו 'הקדמונים' במכירת הבהמות לפסח, והמג"א כתב צריך שיאמר וכו' ודלא כההמון שאומרים וכו', וכן משמעות כל הפוסקים הנ"ל. ובס' מכירת חמץ כהלכתו להגרש"א שטרן הביא דגם בראשונים כתבו על הנהגה כזו, יעו"ש בשביבי אור סי' א'. אלא שבזמן הראשונים שלא היו מתעסקים במכירת היי"ש לא הוצרכו כ"כ לזה משום שמוצרי חמץ אינם מתקיימים בדר"כ זמן רב, ובדר"כ לא היה הפסד גדול מזה שיבואו להנהיג תקנה כללית על דרך ההערמה, ולכן נשנה היתר זה בתוספתא (ב' ו') במי שבא בספינה שחייב לדאוג מתחילה למזונו עד סוף הנסיעה וצריך לעצה זו, או במפקיד שאינו בעל החמץ (פסחים י"ג ע"א. ואפשר דמיירי במכירה עולמית, וכן יש לפרש במשנה ריש פרק כל שעה). ומטעם זה בארצות המזרח שאין שותים משקאות חריפים לא עסקו בזה היהודים וממילא לא היה מצוי אצלם מכירת החמץ, אמנם גם בארצותיהם התפשט מנהג זה מעט בדורות האחרונים כמבואר בשד"ח ט' כ' ועוד^{יח}, וכן בספרי השו"ת המאוחרים דנים בארוכה באופן הראוי לעשות את הקניין ובשאלות שהתעוררו מחמת המכירה, ובמשך הזמן השתנה אופי המכירה בכמה פרטים לפי המקומות והזמנים עד שבדורות הסמוכים נקבע המנהג ליתן להרב שטר הרשאה על מכירת כל החמץ שברשותו, והרב מוכר לגוי בפועל את כל החמץ ששלחוהו עליו, והאריכו הפוסקים המאוחרים בפרטי הנידונים העולים מצורת מכירה זו, יעויין בשד"ח מערכת חמו"צ ט' ו' ועוד.

טו). שבכל הדורות היה ברור שאין בדעת הגוי לשלם אם לא ירצו לקנות ממנו חזרה [כן המשמעות בכל האחרונים, וכגון במקו"ח ת"מ ג' דכ' שהדבר ידוע בברור שכשיאבד החמץ לא ישלם, או בשו"ת אורי וישעי קכ"ג שידוע שאין בדעתו לשלם כלל. ואף כשהגוי עצמו בא לקחת מן החמץ ידע המוכר שאין דעתו לשלם, ולכן עשו טצדקי למונעו], וכן פעמים שלא מכרו בשוויי האמיתי, ופעמים אף נתנו במתנה לגוי שסמכו שיחזיר, וכן עשו כל שנה בשנה עד שנעשה בעיני אנשים כמצוות אנשים מלומדה ואין דעת הגוי לקנות באמת [וכמו שכתבו להדיא הרבה אחרונים], וכן היו עוד פקפוקים שונים לפי המצב המשתנה וכפי שכתבו האחרונים בספריהם [והנהגה זו של מכירה כללית של כל החמץ דרך השליח המורשה על כך הונהג כבר לפני כמאה חמישים שנה ויותר (יעויין בס' מכירת חמץ כהלכתו עמ' ד' וה' הפוסקים שהביאו הנהגה זו, וביניהם הישועו"י והגר"ז)], וגם לפני כן היה מצוי שגוי אחד קונה מכלל היהודים (כדמוכח בלשון הבכור שור המובא לקמן), ואדרבה בזמנינו יש יותר מקום לומר דהוי מכירה גמורה וכדלקמן].

ו.

ולגופם של דברים, נראה דהטענה הנ"ל [דאומדנא דמוכח שאין הגוי גומר דעתו לקניין^(טז)] אינה מוכרחת כלל, דהרי ידוע שבכל עיסקא יש לחשב את סיכויי הרווח מול סיכון ההפסד, וכאשר מכריע בדעתו שהסיכון שווה את הסיכויי מחליט לקיים את העיסקא וגומר דעתו עליה אף אם לאחמ"כ התברר שהסיכון קם והיה. והנה במכירה דידן הרווח ממכירה זו הוא ברור ומייד, שהרי משלמים לגוי על המכירה, ואילו הסיכון על החמץ הוא רחוק מאוד, מכיון שאין שום סיבה שלא

(טז). בעניין זה יש הסבורים שכתבו הפוסקים שלא לסמוך על המכירה אלא במקום צורך גדול, אולם אחר העיון בדבריהם מתברר לא כן, וכדלהלן.

מקור הגבלה זו הוא מדברי הא"ר (תמ"ח ז') שכתב וז"ל "פירש הב"ח (סק"ב) שהחמץ יהא חוץ לבית שלא יהא ישראל כמו נפקד בחמץ מעכו"ם. והנחלת צבי (סק"א) כתב כשהוא בחדר מיוחדת או מחיצה גבוה עשרה סגי. וכן כתב הט"ז (סק"ד) דייחוד קרן זויות מהני. ומ"מ לכתחילה נראה אין להקל בחמץ גמור, דאין למכור לכותים אם החמץ בבית ישראל אף שמוכר לכותים הכל כדינא. אם לא כמ"ש הב"ח (שם) זה לשונו, במדינתנו שרוב משא ומתן ביין שרף ואי אפשר להם למכרם לכותים לחוץ לבית, ובפרט למחזיקים באורנד"א, יש להתיר שימכור לכותים החדר והחמץ שם וכו'. ועל פי זה השבתי למוכרי שכר פה פראג ששאלו למה אסרו כל רבותינו הקודמין למכור לכותים השכר עם המרתף שלהן, ולמוכרי היין שרף שנהגו להתיר למכור. והשבתי דדוקא למוכרי יין שרף שהוא שלהם, שעל הרוב שורפין [ב]עצמן, ואי אפשר להם למכור מחוץ לבית כמו במדינות שהעיד הב"ח, משא"כ שכר שקונין מכותים לא התירו זה כלל, דבקל אפשר להחזיר לכותים, גם שלא לקנות כל כך עד שישתייר על פסח. גם ודאי ראו שיש חשש קלות בזה, דלכל מסור שיכנסו למרתף בפסח לאיזה צורך יום טוב ע"י פתח קטן שיש להם ושאר עניינים, לכן ראו להחמיר בזה מכל וכל" עכ"ד.

ומבואר בדבריו דבאופן שמוכר את החמץ ומעבירו לרשות הגוי אין שום צד פקפוק כלל ויכול לעשות זאת אף לכתחילה, אבל כאשר משאיר את החמץ ברשותו ע"י מכירת המקום או העמדת מחיצה ראו הגדולים מקום להחמיר כיון שבקל עלול לבוא לידי מכשול מחמת שהחמץ ברשותו, ולכן אם אפשר לו שלא לקנות כמות גדולה או למוכרה קודם הפסח אין להתיר לו לעשות צורת מכירה כזו [אמנם לאחר זמן התירו גדו"י גם את מכירת השכר כיון שהתרבו העוסקים בזה לפרנסתם, וכמ"ש"כ בספרי השו"ת המאוחרים יותר, עיין שו"ת אורי וישעי סי' קכ"א, שו"מ ב' ע"ז, ישוע"י קמ"ח סוף סק"ה. ועי' בשטר המכירה שתיקן החת"ס שמוזכר בו גם מכירת לחם].

ובנשמ"א (קי"ט ח') האריך בסוגי הערמות שמצינו בש"ס, וכתב דהערמה מסוג זה לא התירו אלא מדוחק משום שנמצא מפקיע מעצמו את מצוות ביעור חמץ [מחמץ זה שמוכר], ומטעם זה החמירו בקהל פראג שרק העוסקים ביי"ש ימכרו חמצם ולא העוסקים בשכר או קוני היי"ש משום שיכולים לדאוג שלא לבוא לידי כך ולא לבטל מצוות תשביתו, ולפיכך העלה דבזמנו שרוב הרווח מהבהמות הוא מחלבה ולא מעשיית היי"ש יש להתיר מכירת הבהמה כדי להאכילה חמץ בפסח שלא תיכחש [שהיה מקלקלה לכמה שבועות כמפורש בבכור שור, ובחת"ס א' קי"ג כתב דהוא 'הפסד רב מהכיל'].]

צ בעניין חמץ שעבר עליו הפסח וקניית מוצרי חמץ שנמכרו לגוי

ירצו זאת היהודים מידי לאחור הפסח, ואף אם נאמר שלא אכפת להם למכור לו, מכיון שכהיום המכירה נעשית בשווי החמץ^(ט) וודאי שאינם רוצים לעשות זאת, משום שכדי לקבל ממנו את הכסף יצטרכו לבוא עמו בדינא ודיינא [וכמעט וודאי שבית המשפט לא יחייבו לשלם], ובפרט שבדר"כ אין לו את הכסף לשלם, וכן שאם יעשו זאת לשנה אחרת לא יוכלו למכור חמצם ויפסידו עשרת מונים, וכן המציאות שלעולם לא שמענו שניסו לעשות כן^(ז).

וגם בדבריו מפורש שאין להחמיר משום שהמכירה אינה גמורה אלא רק משום ביטול מצוות תשבתו. ויש לציין שדעתו זו היא דלא כדעת שאר הפוסקים (עי' ס' מכירת חמץ כהלכתו עמ' א' שציין לדבריהם) דס"ל דאדרבה ע"י מכירה זו שמוכר את החמץ הוא מקיים מצוות תשבתו. ולדבריהם בוודאי שאין טעם להימנע ממכירת החמץ משום 'הערמה על רצון התורה' דזה גופא אופן קיום הציווי.

וכן בבכור שור אחר שכתב שיטתו הנ"ל ביאר דהטעם שהתירו לעשות לכתחילה הערמה זו הוא "מחמת הדחק שיהיה הפסד גדול ורב כשיבערו כל חמצם", אבל אחר שהתירו כתב דשוב לא חילקו בין הפסד רב למועט, ומותר לכל אדם למכור את חמצו על סמך הערמה זו [וכן בנשמ"א אחר שהתיר את מכירת הבהמות מחמת הצורך של העיירות הגדולות הוסיף ע"פ דברי הבכור שור דאין לחלק בין הפסד גדול למועט וכולם מותרים מעתה].

אולם יש בפוסקים המאוחרים דס"ל שכיון דהוי הערמה הניכרת לא התירו זאת אלא כאשר יש דוחק והפסד ובלא זה אסור, דכ"כ בישועות יעקב (תמ"ח סוף סק"ה) דהטעם שהחמירו בכך בקהל פראג משום דהוי בגדר הערמה קצת שאין ראוי לעשות זאת אלא בשעת דחק, ולאחמ"כ שחזרו והתירו גם למוכרי השכר הוא משום דהוי נמי כשעת הדחק, אבל מה שנוהגים האופים להשאיר שאור ושמרי שכר מקודם הפסח כדי שיהיה להם מזומן מיד אחר הפסח הוא דבר שאינו מוכרח כלל ואין נכון לעשות כן, וכע"ז כתב בשו"ת אורי וישעי סי' קכ"ג. ובשדי חמד ט' כ' כתב שנהג לסמוך על המכירה גם לגבי חמץ גמור, וכן נהגו עוד כמוהו, אבל אחרי דברי הישוע"י חכך בזה [וע"ע בשבה"ל ד' מ"ט נשאל על חנווני שרוצה לקנות קודם הפסח כדי שיהיה לו לאחור הפסח התיר לו (אחר שקיים דעת הפוסקים דהוי מכירה גמורה) כיון דהוי כשעת הצורך, אע"פ שהביאו בשאלה את דברי הישוע"י].

ומ"מ אף לדעתם אי"ז משום שלכתחילה יש לחוש שהמכר לא חל מחסרון גמ"ד אלא שבכה"ג דהוי הערמה גלויה לא התירו חז"ל מעיקרא, ולכן לענין דיעבד י"ל דשרי וכמש"כ להלן (הערה נספח א" בסוף המאמר), וע"ע לקמן הערה א' (בסוף המאמר) תוספת דברים בזה.

[ובזמנינו רבים רגילים שלא למכור חמץ גמור, וחלקם ביארו (שבה"ל ט' ק"כ. וע"ע ד' מ"ט שהיקל בזה בצורך מועט) משום שאין לסמוך לכתחילה על המכירה, וצ"ע אם ס"ל שבמציאות שנתחדשה יש מקום להחמיר טפי או שכך פירשו את דברי הפוסקים הנ"ל, ולפי"ז יש מקום לפקפק בדבריהם וכדנתבאר].

עוד מצינו במ"ב הגבלה על מכירה זו לגבי מה שמכונה היום "מכירת י"ג" שמוכרים את חלקי הבית שאינם מעוניינים לבדוקן וע"ז נפטרין מהחייב בדיקה, וכתב ע"ז במ"ב (תל"ג כ"ג) "ותקרות שלנו שתחת גג המשופע אם דרך להשתמש שם צריך בדיקה שפעמים הולך שם באמצע סעודתו ופתו בידו וכנ"ל

בעניין חמוץ שעבר עליו הפסח וקניית מוצרי חמוץ שנמכרו לגוי צא

ולכן שיקול כל זה מספיק בשביל שהגוי יהיה מוכן לקנות באמת את כל החמוץ בלא לחשוש כלל שיתבעוהו ע"ז, ואדם הקונה סחורה משום שהוא מובטח שיקנו ממנו חזרה [ובלא שום טענות על אונסים וכו'] מסכים לעשות זאת גם בשביל לקבל רווח שמקבלים הגויים כהיום^{כא}.

ואמנם הגוי לא גמר בדעתו לשלם אם בכ"ז יקרה משהו^{כב}, אבל מכיון שהסיכון לזה הוא רחוק גמר בדעתו לקנות, וסבר שבוודאי לא יבוא מקרה כזה או שלא יצליחו להוציא ממנו. ולכאור' אפי' אם יש סיכון סביר שיתבעוהו ובכ"ז סמך על כך

בס"ג. ובאשר שטרחה מרובה היא נראה שיש להקל ע"י שימכור לנכרי אותו המקום ג"כ עם החמוץ שיש שם, ומשמע לכאור' דס"ל דאין להתיר לקיים עצה זו אלא באופן כמו חלל גג הרעפים שקשה מאוד לבדוק בו אבל בלא זה אסור, וכן בספרי הפוסקים לא מוזכר שנהגו עצה זו כדי להיפטר מחובת הבדיקה. ויש לבאר טעם הדין עפ"י הנ"ל דלא התירו חז"ל להערים כנגד חיובו אלא במקום צורך גדול אבל בלא זה אין דעתם להתיר, ובפרט שהחששות שכתבו הפוסקים [שיפתח המקום ע"י היתר שיהיה לו וכו'], וכפי שאכן מצוי כהיום] קיימים אף בזה, ומסתבר שלא התירו חז"ל הערמה זו אלא במקום הפסד החמוץ או טירחה כעין זה.

ולפי"ז צ"ע על מה שנהגו בזמנינו רבים וטובים [אף מן המחמירים בחמוץ שעה"פ] למכור את חלקי ביתם שאינם חפצים בבדיקתן בלא מניעה כלל, ולהאמור אין ההיתר פשוט כלל, ושמא טעם מנהג זה הוא מחמת שינוי אורחות החיים שנעשה מצוי היום בכל בית כלים מכלים שונים ורבים מאוד שקשה עד למאוד לבדוקן כיאות בליל י"ד, ואנו דומים בזה לחלל הגג שבזמנם שטורח גדול הוא לנו לבדוק את כל הבית לגמרי. א"נ י"ל דסבירא לן כסברת הבכור שור ונשמ"א דאחר שהותר למכור אין לחלק בין דוחק לבלא דוחק, וכיון שיש מקומות שמן הצורך להתירן וכמש"כ במ"ב מעתה מותר למכור כל דבר [ואפשר שמנהג זה השתרבב ונקבע במשך הזמן בלא טעם נכון ולעולם ע"פ דין אין ראוי לעשות כן ולהיפטר מחיובו שהטילו רבנן עליו].

ושו"מ במ"ב תל"ו ל"ב לגבי מחלוקת האחרונים במי שמוכר חדריו ביום י"ד אם צריך לבדוקן בלילה, שמשמע שהיה מנהג מצוי כזה, ולא העיר שם על כך.

(יז). והחושש למה שמובא על כמה מגדולי הדורות שהחמירו מליקח שכר או יי"ש שעבר עליו הפסח וס"ל לדמות הנהגתם גם למציאות זמנינו (עיין נספח א' בסוף המאמר) יחמיר לעצמו, ואף הוא יכול לחלק בין כשינכר בקל אימתי נאפה לבין כשצריך חיפוש יסודי, ובין כשיש מוצר אחר בדומה לזה לכשאינו, ובין דברים שמכר בעל המכולת הירא את דבר ד' לבין דברים שמכרו בעלי רשתות המזון [ולגבי קמח יש לידע שרבים מהעוסקים בכך סבורים דהיום אינו בחשש חימוץ כלל (כן הובא בשם חוברת הבד"ץ, כשרות OU (כרך י"ח גליון 5), הגר"מ ויא (חוברת פסח), ועוד], מחמת כמה שינויים שנעשו בשנים האחרונות, אולם הגר"א שלזינגר העוסק בכך מטעם הגר"מ גרוס אמר שהדברים אינם נכונים במציאות, וטעון בירור].

(יח). דאם אין אומדנא דמוכח הרי הוא חל בוודאי, דדברים שבלב אינם דברים.

האוצר ♦ גיליון ט"ו

צב בעניין חמץ שעבר עליו הפסח וקניית מוצרי חמץ שנמכרו לגוי

שבבית משפט לעולם לא יוכלו לחייבו אין זה חסרון בגמ"ד של הקניין, דאטו המתכוין לקנות ובדעתו שלא לשלם אינו קונה, ואף אם הטענה שבה ישתמט מלשלם הוא 'שלא התכוין' באמת זו היא טענה בלבד, ומכיון שיודע שאין סבירות שיתבעוהו מחשב הוא בדעתו לקנות, ושם בכל זאת יתבעוהו יאמר טיעון זה² [ואין אדם המתנגד לקנות, ומה שלא גמ"ד להתחייב את התמורה זהו כוונת גזל בעלמא], אבל ברור לגוי שאכן כל החמץ שלו הוא, ואם יזדמן לגוי רווח מרובה

(ט). גם זה לא מסתבר, שהרי ישארו ללא מוצרי החמץ עד שיתחדשו המוצרים שלאחר הפסח ואינו רצוי לבעלי החנויות מצב זה, וכן שיהיו ויכוחים בלא מספר על כמויות החמץ שנמכר ועל שוויו.

כ). ולכן אינם חוששין לעשות כן מידי שנה בשנה. ואפי' אם באמת יופסד החמץ סומך בדעתו שלא יתבעוהו כיון שיודעים שאונס זה היה נעשה גם אצלם [דבמה שבידם וודאי יעשוהו בעצמם ולא יסמכו על תביעתם את הגוי, וכפי שהיו מעשים בשנים שעברו בחשמל שנפסק בחנויות שהיו בהם מקפיא המכור לגוי על תכולתו ובאו הבעלים ותיקנוהו. ואין בזה איסור משום שרוצה בקיומו כמבואר לקמן בנספח א'] ולא יעוררו מדנים לחינם אחר שקשה מאוד להצליח להוציא ממנו דמים, וכן ימנעו רגלי הגויים לשנה האחרת.

כא). ולכן איני מבין את הטענה של הבכור שור דאין דרכו בקניינים כאלו ואף אין לו כסף לשלם וכן שלא קיבל רשימה מדוייקת של החמץ שקונה וכו', דמאחר שאין בדעתו לקנות אלא ע"מ למוכרו חזרה, וסמוך ובטוח שכך אכן יהיה, בשביל מה לו להשקיע זמן לברר את מחיר החמץ בשוק כשאין דעתו כלל להציע זאת שם למכירה, ומה נפק"מ אם הוא אדם סוחר או עוסק בדבר אחר, מכיון שהחליט ששווה לו בשביל רווח שמקבל [או אפי' בשביל טובת הנאה לישראל חבירו] להיות חתום על שטר כזה אפשר בהחלט שהסכים לדבר שביקשו ממנו, וגמר דעתו לקנות כפי שנאמר לו, ובלא סיכון וחשש כלל [ואף עתה שנתחדש תקנת ה"מכירה חלוטה" ע"פ הביה"ד של הגר"מ גרוס (עיין לקמן הערה לח) אין הגוי הקונה בודק דברים אלו, אע"פ שוודאי מחייבת אותו המכירה ע"פ חוקי המשפט, ואין חסרון בגמ"ד של הקניין].

ואכן לפי מה שנקטנו להלן בנספח א', לפרש דבריו דכוונת הבכו"ש להוכיח מסגנון המכירה דבוודאי אין דעת הגוי להשאיר החמץ אצלו אלא להחזירו לבעליו - ולכך הוי בגדר הערמה טובא, א"ש היטב כל טענות אלו שהם בוודאי הוכחות גמורות לזה, אבל לפי האחרונים שפירשוהו דר"ל שהגוי לא סומך דעתו לקנות מחמת טעמים אלו קשה מה הוכחות מצא בזה כיון שאכן אין ס"ד לגוי להשאיר הסחורה בידו, וסומך דעתו שיחזרו היהודים ויקנו ממנו את כל הסחורה שקונה מהם, ויהיה רווחו כפי שהבטיחוהו.

וידידי הרב מ. נוימן ר"ל דבוודאי גם הבכו"ש לא נתכוון לטענות אלו כמשמען, אלא עיקר כוונתו שבאופן בו היה נעשה בפועל המכירה לא היה מבין הגוי מה רוצים ממנו, וכתב כמה נקודות הממחישות זאת, אבל באופן שנראה שהגוי מבין את המדובר אכן אין בדל טענה בכל נקודות אלו. וזה כהמשך למה שהדגיש לדייק מדברי המחציה"ש שהטעם שאין המכירה מועילה לדעתו משום שאחר שנעשתה המכירה

בעניין חמוץ שעבר עליו הפסח וקניית מוצרי חמוץ שנמכרו לגוי

מחמץ זה^{כז} פשוט שלא יוותר על שלו אלא יקח כפי שיוכל למכור, ורק את השאר ישאיר.

ז.

וכן מצד המוכר אין כל חשש שאינו גומר דעתו למכור, שהרי פשוט הוא שאינו רוצה לעבור על איסור דאורייתא בשביל רווח ממון, ולכן אף אם יהיה סיכון אמיתי שמא הגוי לא יחזיר לו את החמץ^{כח} וודאי שילך למכור לו, דגם זה עדיף

כהרגל המוני להפקיע איסור חמץ, והמון העם מקיים זאת כמצוות אנשים מלומדה ומנהגם בידיהם בלא לראות בדבר מכירה אמיתית לכך אף הגויים אין מתכוונים באמת לקנות, אבל אם אופי המכירה יהיה רציני ויסבירו לו היטב את משמעות המכירה [ובפרט אם יהיה תקף ע"פ חוק] אין סיבה שלא יגמור דעתו לקנות לזמן זה, ולכן במכירה דידן אין הכרח שיהיה דעת האחרונים הללו שאינה מועילה מדינא [וכ"ש אם יתקנו את נוסח השטרות והמכירה שיהיה כנוסח הרגיל בקניינים דעלמא (נוסח חוזה), וכפי שהעלה לאחרונה הרב יעבץ הצעתו ונוסחתו המצויינים בירחון "האוצר" (ניסן ע"ח) בוודאי יתוקן הדבר יותר].

כב). היינו שלא ירצו לקנות ממנו חזרה, ולא יוכל להחזיר להם זאת בתורת תשלום. וזה כגון אם יארע אונס באחת מן החנויות. והיהודים יעמדו על דעתם שישלם.

כג). ואדרבה זה גופא שיש לו אפשרות לטעון כך הוא סיבה שיגמור בדעתו לקנות, שכיון שאין לו שום סיכון הנראה לעין [מכיון שיודע שלעולם יכול לומר כן] אין סיבה שלא יעשה את המקח כפי שסוכם עמו, ולמה שרק 'יערים' שקונה בעוד שאין נפק"מ כלל בהערמתו זו [ואטו עורך דין המוכר נכס כל דהוא, וכיון שיודע שיש אפשרות של סיכון מסויים הוא עורך את החוזה באופן שמשאיר פתח לבטל את המקח במקרה שיקום הדבר, האם נאמר שלכן גיל"ד שלא מכר באמת, פשוט שמכירתו מכירה אלא שאחד מהשיקולים שמחמתם הכריע למכור היו שבין כך מסתבר שלא יפסיד כיון שיוכל לטעון את הטענה ששייר לעצמו. וכע"ז נאמר וודאי במי שהוצרך להפקיר ממונו לצורך דין כל דהוא (וכגון שמפקיר בהמתו המושכרת לגוי כדי להרויח בה שכר שבת) דאף אם משייר לעצמו טענת ביטול אם יקפצו חביריו לזכות בזה מ"מ אם לא יצטרך לכך וודאי שהפקרו הפקר כיון שלכך נתכוין באמת. וכ"ש אם אין לו טענת ביטול דוודאי הפקרו הפקר אע"פ שלא העלה על דעתו שחביריו יזכו בזה (ומה שדנו הפוסקים בדוגמא הנ"ל הוא משום שלא שווה לו באמת להפקיר תמורת השכר ולכן י"ל שלא גמר דעתו באמת, אבל כאשר בלא זה יוכרח לאבד ממונו בוודאי יעדיף לעשות כן)].

כד). וכגון אם תפרוץ מלחמה ויהיה ביקוש לדברי אכילה, ויהיה שווה לו לפגוע באימון שנתנו בו וברוח של כל שנה ושנה וכו'.

כה). וכפי שהיו מעשים כע"ז במשך הדורות [אמנם שם המעשים היו שהגוי השתמש ביי"ש לו ולכל חביריו ואין בידו ובדעתו לשלם, אבל בזמנינו שזוקפים לו במלווה כשיעור כל ערך החמץ גם אם ישתמש יצטרך לשלם, וודאי שגם בבית משפט יוכלו לחייבו לשלם על מה שלקח בפועל].

האוצר ♦ גיליון ט"ו

צד בעניין חמץ שעבר עליו הפסח וקניית מוצרי חמץ שנמכרו לגוי

לו מהפקר גמור של החמץ, ולכן פשוט שבמכירה זו מפקיע עצמו מכל בעלות על ממון זו ונותן רשות לגוי לקנותו, וכיון שכאמור אין סיבה שהגוי לא יסכים לקנות חל המכר. ונידון האחרונים הוא האם אכן הגוי מתכוין לעשות זאת, ואם יש נפק"מ במה שאינו מכוין [הן משום שסו"ס אי"ז מוכרח ודברים שבלב אינם דברים, והן משום שאפשר שעצם מה שהיהודי מכר ועשה מצידו מה שדרוש זה עצמו הביטול, וכדלקמן]¹².

ח.

אבל הנידון הגדול מתעורר בעיקר לנוכח המציאות בזמנינו שרוב גדול של רשתות המזון והמפעלים הם בבעלות אנשים חילונים, שלחלק גדול מהם לא

כו. ויש להקשות בעיקר תקנת המכירה דכיון שידוע לכל שלא מכר הישראל את חמצו אלא עד שיחזור וימכרנו לו לאחר הפסח דומה זה להא דאמרינן בקידושין מט: ההוא גברא דזבין לנכסיה אדעתא למיסק לארץ ישראל וכו' ויעו"ש בגמ' ותוס' דהוי כאילו התנה להדיא שהמכירה על דעת שלבסוף יעלה, וא"כ ה"נ נמצא שיש תנאי על המכירה שיחזירנו לו לאחר הפסח, ובכגון דא שנינו "ובלבד שלא יערים", וכמש"כ הפוסקים.

ואין לומר דכיון שמוכר לו בשוין לא אכפת לו שהגוי ישלם תמורתו ולא יחזיר, דמצוי מאוד שרוצה הוא דווקא בחמץ זה ואינו מעוניין למוכרו [וכן החנויות אינם רוצות להיות ריקניות לאחר הפסח, ודעתם לקנות שוב את כל החמץ], ובפרט אם מכרו שלא כשווי החמץ או שנתנו במתנה דוודאי דעתו שיחזיר.

ואין לדמותו להפקר שאינו יכול לומר שלא נתכוין להפקיר על דעת שיזכו בו [אף כשיהיה מוכח כן] כיון שהפקר נעשה בינו לעצמו ועם מי יעשה התנאי, אבל מכירה הנעשית עם הגוי וודאי יכול להתנות את חלות הקניין.

ונראה דכיון שחכמים התנו היתרם שלא ימכור עם תנאי ממילא מנוע הוא מלעשות כן, וכן שאם ימכור על דעת תנאי ולבסוף הגוי לא יחזיר נמצא שהחזיק חמץ בפסח ואינו רוצה זאת, ולכן גם אם הגוי לא ירצה להחזיר לו [ואפי' בלא תשלום] לא בטל המכירה [וכדמוכח בפוסקים שבכה"ג שבא הגוי לא חששו שנתברר שיש לו חמץ בפסח]. וע"ע חת"ס או"ח א' קי"ט דדן במי שעשה תנאי במכירתו אבל לא תנאי כפול, וכתב דאף למ"ד שבדבר שבממון מועיל תנאי שאינו כפול משום שגיל"ד דזה רצונו מ"מ כאן נראה להיפך שגיל"ד שרוצה במכירה ושחפץ לקיים המקח בכל מה דאפשר.

ואף מי שאינו מוכר חמצו מחמת חשש איסור אלא מחמת דרישת גוף הכשרות, כיון שהדרישה היא שימכור בלא תנאי כדרישת ההלכה, ושווה לו הסיכון המועט תמורת ההכשר [הא ראייה שמסכימים למכירה אע"פ שאין מתנים זאת בפועל], נמצא שאף אצלם לא העמידו תנאי על המכירה.

בעניין חמוץ שעבר עליו הפסח וקניית מוצרי חמוץ שנמכרו לגוי צה

אכפת כלל להישאר עם חמוץ בפסח^(כ), והם אינם עושים את המכירה אלא מחמת דרישת בעלי הכשרויות, ואצלם וודאי יש מקום גדול יותר לטעון שהם אינם מתכוונים כלל למכור את חמצם, אלא הם עושים זאת לצורך מילוי דרישות הכשרות בעלמא, ויודעים הם בבירור שלעולם לא יוכל הגוי לעשות משהו שלא כרצונם עם החמוץ, שפשוט הוא שכל בית משפט יבטל תוקף מכירה זו כעפרא דארעא [ובייחוד שהיא כלל לא כתובה כדרך טופסי חוזים אמיתיים]^(כא).

ט.

אולם מאידך נראה דאי"ז טענה ברורה כלל, דאדרבה מאחר שיודעים הם שלא יהיה להם באמת הפסד מזה, משום שלעולם יוכלו לטעון שלא נתכוונו, ממילא אין להם נפק"מ לעשות כפי שהורו להם והסבירו להם היטב שהם צריכים למכור את כל החמוץ שלא יהיה שייך להם.

ולקרב הדבר אל הדעת נצייר אופן היכול להיות נוגע לנו. וכגון אם נהיה אנו בעלי מפעל גדול המוכר תוצרתו לכל התושבים, הכולל גם בני אומה אחרת, ונניח שיהיה להם גוף ממונה שידאג שיעשה המפעל כל דבר כפי הראוי להמוני אנשי אומה זו המנויים על לקוחותיו, ויהיה שבוע אחד בשנה שלפי חוק דתם

כז). ואוכלים בעצמם חמוץ בפסח, וחלקם אף ממשיכים למכור מתוך החנות את מוצרי החמוץ [ובכה"ג נחלקו הפוסקים אם מתבטל המכירה או שיש לדון זאת כגול שלהם על מה שלוקחים אבל אין בכוחם לבטל את המכירה. וצ"ב דסו"ס אין לך גילו"ד גדול מזה שבכל שנה ושנה 'מוכרים' את החמוץ שעומד למכירה בימי הפסח].

כח). ופוק חזי בנוסחאות ההיתר עיסקא כמה דנו חקרו והוסיפו העורכי דין שמטעם הבגקים להוסיף תנאים וסעיפים המבטלים כל אפשרות של סיכון משטר ההיתר עיסקא, ואף בזה הם שומרים לעצמם את האפשרות לטעון שזהו טקס דתי [וכפי שהיו מקרים. אלא שלמעשה כיון שאינה טענה שבהכרח תתקבל, שאפשר שהשופט לא יכריע כן לאור רצינות הנוסח וצורך הלקוחות וכו' סומכים על כך מורי ההוראה שאיננו בטל מעצמו, ואף הם עצמם אפשר שמלכתחילה מסכמת דעתם לעשות כהגדרת ההיתר עיסקא, אלא שסומכת דעתם שאם יהיה אי פעם נפק"מ מזה וחשש הפסד מיד יאמרו שלא נתכוונו, ובתקווה שהשופטים יקבלו טענתם, ואין הכרח שאלביא דאמת אינם מגדירים את העיסקא כפי שהוגדר בשטר], אבל בשטר מכירה זו אין שום פירוט על כמות החמוץ ועל המחיר [אלא שישומו ע"פ שמאים בקיאים] ועל זמני התשלום ועוד הרבה מאוד חסרונות, כך שיש מקום גדול לטעון שאם הם חותמים על זה אין כאן כוונה רצינית כלל.

האוצר ♦ גיליון ט"ו

צו בעניין חמץ שעבר עליו הפסח וקניית מוצרי חמץ שנמכרו לגוי

אסור להם לקנות יי"ש שהיה בזמן זה שייך ליהודים, ולכך ידרשו 'גופי הכשרות' שימכור הבעלים את כל היי"ש שברשותו לגוי בעבור תמורה מלאה [ובידיעה שלאחמ"כ יחזור אליו כל הסחורה], ויעשו כן שנה בשנה שגוי קונה את כל היי"ש ולאחמ"כ מוכר חזרה, ואין במכירה זו שום סיכון משום שאם לא ירצה הגוי למכור חזרה צריך הוא לשלם את כל השווי של היי"ש [ואין לבעלים הפסד אלא מחמת זמן זה שלא יהיה בידם להיענות לצרכי הקונים לספק להם את היי"ש, וכיון שהוא חשש רחוק עד למאוד מסכימים הבעלים היהודים למכירה זו, ויתירא מזו שיודעים הם בעומק לבכם שגם אם יהיה טעם כל דהוא שלא ירצו בזה לאחזר זמן יוכלו לומר שלא נתכוונו למכור, וברור הוא שהשופט יקבל טענתם], הגע עצמך האם יש מניעה כל דהוא לבעלים שלא למכור באמת את היי"ש כפי שסוכם, והרי הם "מבינים עברית", ומבינים שע"פ דרישות דתם הם נצרכים למכור את כל היי"ש שברשותם כדי שיהיה מותר לכלל לקוחותיהם ליהנות מזה לאחזר השבוע המדובר, וכיון שאין להם שום סיכון הנראה לעין למה שלא יעשו כפי שדובר אתם ויעבירו את היי"ש מרשותם אע"פ שלדידם אין שום צורך בזה, ומאחר שבין כך ע"פ החוק אסור להם למכור יי"ש בשבוע זה אינם מפסידים כלל וכלל^(ט).

עוד העירוני דגם אצל החילוניים יש הרבה מסורתיים או עם רגש כל שהוא לדת שמעדיפים שלא יהיה ברשותם חמץ בפסח, וא"כ לגבי כל אחד מהם אין אומדנא דמוכח שאינו מתכוין באמת, ולכן לגבי כולם המכירה חלה בוודאי [אם אכן הספק כולל את כל^(ל) סוגי החילונים^(א)].

כט). ובאמת אם ממשיך למכור חמץ כהרגלו כמעט ברור הוא שאין כאן מכירה כלל [וצ"ע דעת האג"מ שכתב לא כן].

ל). וגם כאשר יש להסתפק כן על רובם של המוכרים יש להקל, וכדנתבאר לעיל בדין ספק חמץ שעה"פ דאזלינן בתר רובא להקל. ונראה עוד שגם אם אין רוב אלא הדבר מסופק יש להקל, דאע"ג שהבאנו שם שהמ"ב הביא בזה מחלוקת כאן שיש עוד צדדים להקל בוודאי אין להחמיר, וכפי שנראה גם במקורות המ"ב שצויינו שם.

לא). ויצויין לדברי האג"מ (ד' צ"ה) שנשאל אם יש מקום להחמיר בחמץ שעה"פ [קודם התיקון המובא לקמן], וכתב בזה"ל "הנה בדבר שאלתך אין סברא להחמיר אחר הפסח שלא לאכול חמץ שמכר חנוני ישראל לנכרי במכירת חמץ כנהוג שמא לא היתה המכירה בלב גמור, משום שהוא דברים שבלב שאינם

י.

אמנם וודאי הוא שאלו החוששים בעלמא להערמה אצל אנשים כגון אלו מתחזקת הטענה יותר, דאמנם אם יעמידוהו מול הברירה או למכור באמת או שיבטלו את ההכשר ממפעלו הוא וודאי יתרצה למכור [דאין לו מזה שום הפסד כלל וכפי שהתבאר לעיל], אבל מאחר שלא העמידוהו בפני ברירה זו, וצורת המכירה נעשית באופן שאינה נראית רצינית כלל, כדרך הקונים דברים אלו, יש מקום לומר שאע"פ שסוכם שהחמץ עובר מרשותו, ואין לו נפק"מ לעשות זאת, אין הוא גומר בלבו לכך, מכיון שהוא רואה במה שלפניו הצגה רעועה בלבד, שאינה דורשת ממנו באמת הסכמה כזו, ולדידו כל דבר שאינו תקף ע"פ חוק כאילו לא נעשה, וכרגילותו בשאר ענייני המסחר שבשוק⁽²⁾.

◆

דברים, ואנן סהדי ליכא אף במושעים, וכ"ש בסתם בני אדם, דמה שיכולים לתקן שלא יעברו איסור הרי יש אדרבא חזקה דלא שביק היתרא ואכלי איסורא כדאמר רבא בחולין דף ד' ע"א, ואף אם נימא שבזה"ז ליכא חזקה מ"מ אנן סהדי לא הוי, וממילא אף אם לא היה בלב גמור הוא דברים שבלב שאינו כלום לבטל המכירה".

עוד יצויין לשיעור שמסר הגרי"מ רובין (שבת הגדול, תשע"א) שאף הוא האריך טובא לקיים את המכירה שנעשים עם החילוניים [קודם תיקון לשון השטר], דכיון שאם לא ימכרו יאסרו את כל תוצרתם ויפסידו מזה עשרת מונים וודאי מתרצים לתנאי הכשרות ומקנים את חמצם לשבוע זה וכו' [ועש"ע דבמקום ספק ס"ל לילך להקל ולא הזכיר דברי המ"ב. עוד יש להעיר על עיקר דבריו דכיון שתנאי הכשרות אינם מחייבים שיגמור בלבו אלא רק שיחתום אין ראייה מזה, אלא שעכ"פ מידי ספק לא יצאנו שמא הסכים לכך, וכדנתבאר].

לב). וכגון במשל הנ"ל, אם בעלי מפעל היי"ש יחשוב שאינם צריכים שבאמת לא יהיה היי"ש שלו, אלא רק 'שיאמר' שאינו שלו לא יעשה יותר מכך, וא"כ כיון שצורת המכירה נעשית באופן שאינו רציני וחוקי כלל הם מקבלים זאת כדרישה לעשות הצגת מכירה, ואין להם סיבה להתכוין ליותר מכך [וצ"ע. ואכן כל הגדולים שלא החמירו חומרא זו היו קודם תקנה זו ואעפ"כ לא חששו בזה, וז"ל האורחות רבינו ח"ב עמ' כ"ב "בנוגע למכירת החנוונים אמר לי מו"ר זצוק"ל שהם בוודאי מוכרים את החמץ בלב שלם ואין לחושדם שהם מערימים ויכשילו עי"כ, כי לא מפסידים כלום ע"י המכירה כי כשהגוי לא ישלם להם יקחו את החמץ בחזרה בתורת גביה. ולא שמתבטלת המכירה למפרע רק לוקחים החמץ ממנו עבור החוב שחייב להם הגוי". ושם חנוונים כשרים שאני].

ודע דלפי דעת הבכור שור כיון שמכירה זו היא הערמה ניכרת אין היא מועילה אלא בדרבנן [אחר שביטלו], ולדבריו אין מכירה מועילה אצל החילונים, ואנו מוכרחים לתיקון שנתחדש [ומזה מוכח שלא חששו לדעתו להלכה וכמש"כ לעיל בשם השבה"ל, ויל"ד דלעניין דיעבד אין מקפידים שיהיה לכל

צח בעניין חמץ שעבר עליו הפסח וקניית מוצרי חמץ שנמכרו לגוי

יא.

ואכן מחמת טענות אלו התעוררו לפני כמה שנים וועדות הכשרות המהודרות^(ג) לשנות את השטר כדי שיהיה לו תוקף משפטי חוקי, וע"פ עצת אנשי משפט הוסיפו כמה סעיפים בשטר^(ד) ההופכות את השטר להיות קביל ללא עוררין, ושוב אין בידם לטעון שלא נתכוונו למכירה^(ה).

ואף אם יהיה שופט שיחליט שעדיין כל זה אינו אלא טקס דתי, אין הדבר מוכרח מצד עצמו^(ו), וודאי שכבר אינו אומדנא דמוכח שגם בכה"ג מחליטים

הדעות וכדיתבאר לקמן בנספח א' (בסוף המאמר).

אלא שיעויין לעיל הערה כב משכ"ב.

(ג). אחר בקשת הגרי"ש אלישיב [שדעתו שבלא תיקון זה אומדנא דמוכח שאין מתכוונים, ס' אשרי האיש ג' פנ"א אות י"ז].

(ד). וכגון שמחוייבים לדון רק בבית דין ובטענות המתקבלות עליהם ולא בבית משפט, ואם לא יקנסו בסכום של 100,000 ש"ח.

(ה). ובאמת העידו בחוברות הכשרויות (גלאט, שארית) שרבים שקלו שוב ושוב קודם שחתמו על שטר זה. ועי' בקובץ תל תלפיות (תשס"ז) שהרב וידר האריך לדון על המכירה מצד שיש אומדנא דמוכח שאין הם מתכוונים, ולבסוף סיים - דעתה שתיקנו וועדות הכשרות המהודרות שיש לשטר תוקף קביל ללא עוררין שוב אין בזה חשש עיי"ש.

יש שהעירו שלדעתם החוק אינו מאפשר למכור מפעל ללא חתימה מסודרת אצל עו"ד עם סידור מול חברות הביטוח וכל הפרוצדורה הרגילה האמורה להיות בהעברת בעלות על מפעל בסדר גודל שכזה, וכמו כן העירו שמן הסתם יש אכיפה ממשלתית על מפעלים חיוניים כמו אוסם ואנג'ל שלא יוכלו להחליט לסגור את מפעלם ולהשבית את הלחם מכל המדינה, וכאשר נשאל הגר"א שלזינגר על כך אמר שכל החברות שהם בבעלות פרטית זכותן לעשות במפעלן מה שהם רוצים ואין חוק המונע זאת, ואם חתמו כל בעלי המניות שיש להם זכות החלטה (עיי' מגח"י ג' א' אותיות כב-כו) על מכירת המפעל ומוצריו בחתימה המצהירה שתקיפה על פי חוק אין שוב מניעה על מכירה כזו מלחול [ומה שאין הקונה מבטח זאת בחברת ביטוח הוא כדנתבאר לעיל באורך, שאדם הקונה לשבוע ויודע בוודאות שיקנו ממנו הכול חזרה, ומסתבר לו מאוד שגם אם יארע אונס לא ינסו לתבוע אותו, וגם אם ינסו יוכל מן הסתם להישמט מלשלם - שוב אינו מטריח עצמו לעשות זאת], וכן משמע מדאישרו אנשי המשפט את התיקון החדש ולא מנעו זאת מטעם זה. ובפועל אמר הנ"ל שבמכירות שהוא עושה [וכגון עם מפעל 'תנובה'] הוצרכו כל בעלי המניות להגיע ולחתום על המכירה [ומן הסתם כן עושים בשאר הכשרויות].

(ו). ר"ל דגם דבר הנתון לשיקול דעת שופט אם לקבל, כיון שנעשה בצורה [חיצונית] רצינית כבר אינו ברור שלא יתקבל ושוב אין כאן אומדנא דמוכח, שאם הסכים ליקח סיכון שיקבלו טענת הגוי פשוט ששקל בדעתו היטב אם לחתום, ובפרט דבר שאושר ע"י אנשי משפט כבעל תוקף חוקי ומבהירים לו זאת בעת החתימה [ומה שלאחמ"כ יטען זאת הוא כדי להרוויח אם יתאפשר לו, ולא שכך מוכרח

בעניין חמץ שעבר עליו הפסח וקניית מוצרי חמץ שנמכרו לגוי צט

החותמים 'שלא למכור' באמת אלא כהצגה בלבד, ובפרט שאין להם נפק"מ בפועל, שהרי בין כך חותמים לבסוף^{לז}.

[עוד יש שהקשו כמה קושיות על המכירה, ועיין בנספח ב' בסוף המאמר].

ומלבד כל האמור יש עוד צירופי סברות הנותנים טעם להקל בנידון זה, וכדלהלן:
א. דעת הרבה אחרונים שלעניין מכירת חמץ אין צריכים גדר מכירה גמורה, אלא כיון שגילה בדעתו שאינו מעוניין בחמץ סגי. ולדבריהם אף אם יש פקפוק על המכירה אין בכך כלום, מכיון שסו"ס עשה מצידו מה שנצרך כדי לבער החמץ מרשותו^{לח}.

ב. עוד יש לצרף מה שיש שהביאו בשם החזו"א^{לט}, דכל שעשה היהודי כפי שהורו לו לעשות עם החמץ שוב אין בזה את הקנס של אכילה אחר הפסח.

שנתכוין וכנ"ל].

לז). וכאן המקום לעורר לבקש מוועדות הכשרויות השונות לבחון את הנוסח המוצע ע"י הרב יעבץ בירחון "האוצר" (ניסן ע"ח) שסידר את שטרות ההרשאה והמכירה בנוסח הערוך כלשון חזו"א קנייה ומכירה כפי המקובל בזמנינו בעולם המסחר, ויש בזה טעם של ממש להעלות את רמת הגמ"ד של הקניין, וכפי שהביא שם מהנעשה עמו בזה.

ודע שבשנים האחרונות הוציאו בד"ץ "הדרת קודש" בראשות הגר"מ גרוס שליט"א חוזה מכירת חמץ המנוסח ע"י עו"ד כחווה רגיל לכל דבר בו מתחייב הקונה לישא בהפסדי החמץ בעבור רווח ע"פ אחוים [ואף מוציא חשבונות מס על רווחיו מכל עיסקא כנדרש ע"פ חוק], וכאשר יש חמץ בערך מרובה צריך לבטח זאת בחברת ביטוח וכו' ועוד הרבה הידורים, ואם אכן מגמה זו תמשיך ויחתימו את בעלי המפעלים והחנויות על מכירה זו שוב לא יהיה חשש הערמה כלל [אלא שיש להעיר על אופן ההקנאה שתיקנו מנידון הביה"ל תמ"ח ג' ד"ה ובלבד יעו"ש].

לח). כבר הובאה לעיל סברא זו כמ"פ, והסכימו לזה רבים מן האחרונים [יעויין בס' יבקש תורה על פסח סי' קמ"ח ובס' מכירת חמץ כהלכתו (בשביבי אש) שהביאו את דברי האחרונים], וכן המ"ב סמך דעתו ע"ז וכפי שמתבאר בס"י תמ"ח י"ז לגבי הקניינים שעושים עם הגוי, וז"ל "אבל בדיעבד אף אם לא מכר אלא בכסף בלבד או שמכר באחד משארי קניינים שהזכרנו ועבר עליו הפסח מותר, דמאחר דחמץ לא אחר הפסח אינו אסור אלא מקנסא דרבנן, ועוד כיון דחמץ לא אחר זמן איסורו בלא"ה אינו ברשותו אלא שעשה הכתוב כאלו היה ברשותו לעבור עליו, בקנין כל דהו סגי דעכ"פ מגלי דעתיה דלא ניחא ליה ואפקיה מרשותו", והזכיר סברא זו שוב בביה"ל.

לט). כ"כ בספר זכרון "זכרון לדוד" (ח"א, עמ' שנה"י סי' כ"א אות ב') בשם החזו"א וז"ל "שכיון שהחנוני מכר את חמצו אצל הרב כנהוג מאי הוי ליה תו למיעבד, ומהיכי תיתי למקנסיה". וכ"כ בס' הלכות חג בחג בשם החזו"א.

האוצר ♦ גיליון ט"ו

ק בעניין חמץ שעבר עליו הפסח וקניית מוצרי חמץ שנמכרו לגוי

ועי' מ"ב תמ"ח ט' שהביא בשם הבית מאיר סברא דומה בעניין אחר, דאף שפסק השו"ע שקנסו את האונס כרצון, לאו כל אונסים שווים, ובאונס המדובר שם [שהגוי אפה מחמצו בשביעי של פסח והביאו ליהודי במוצאי החג] דלא היה לו להעלות בדעתו בוודאי לא קנסוהו רבנן^מ.

ולמדנו מזה דאין אומרים לא פלוג^{מא}, וכיון שעשה כדינו ונעשה דבר שלא מדעתו י"ל דאינו אסור^{מב}, ואף בדידן, כיון שכן מורים כל בעלי ההוראה מדורות עברו שמותר לחנווני לסמוך על המכירה ולמכור את החמץ שברשותו שוב עשה כדינו ואין טעם לקונסו.

וביותר שיש אומרים שאדם המיקל ע"פ הוראת חכם, אע"פ שלפי דעת האחר חכם זה טועה, אין איסור להביא לו שיעשה כפי ההוראה שקיבל, דהוא מותר לו^{מג}, ולפי צד זה פשוט שכיון שסמכו על דעת המתירים שוב לא שהה החמץ באיסור גם לדעת המחמירים.

אמנם אם נפקפק שחילונים אינם אין מתכוונים באמת למכירה שוב אין כלפיהם את צירוף שתי סברות אלו^{מד}.

ג. עוד נראה דהנה הקשה הבכור שור שיש אומדנא דמוכח שאין מתכוונים באמת למכירה, ותי' דכיון שמבטל את החמץ שוב אינו אלא דרבנן, ובדרבנן מועיל לעשות הערמה, וכדבריו כתבו בעוד אחרונים.

מ). וכע"ז כתב בסי' תמ"ח כ"ה לגבי מי שבא בספינה ולא יכל לבער את החמץ שבביתו, ושוב בביה"ל ס"ג בשם הרדב"ז במי שחיצו את חיטיו בלא ידיעתו, וכן מצוי בספרי השו"ת שישתמשו בסברא זו להקל, וכמובא כמה מן התשובות בשערי תשובה (תמ"ח, ז').

מא). כן הוכיח הנשמ"א (קי"ט ג') מהירושלמי גבי מפולת עיי"ש.

מב). ובאמת מצינו הרבה בספרי השו"ת סברות כעין אלו, וכגון מש"כ המגן האלף תמ"ח ז' שאפשר שלא קנסו מומר כיון שבין כך אינו נמנע מחמת כן, ודברי החת"ס או"ח א' קי"ט דמי ששגג במכירה לא קנסוהו כיון שטעה בדבר מצווה, וביד יוסף סי' קי"ג כתב דכאשר שכח הרב למכור חלק מהחמץ לא קנסינן ליה, מכיון שעשה כדינו [ודומה לזה בשו"מ ג' ח"ב סי' ס', ותניינא ב' ע"ז], ויש בראשונים שכתבו דאחר שביטל שוב לא קנסו אע"פ שנשאר ברשותו, וכן יש בראשונים שלא קנסו אלא את המשהה ולא את האחרים, וכן יש דעות שלא קנסו את האונס, ועי' בקובץ 'צהר' (י"ד) במאמר של הרב א. בחבוט שצירף באורך את כל הציירופים שנאמרו באחרונים ע"ז.

מג). עי' מנח"ש סי' מ"ד בשם המבי"ט וכת"ס לעניין פירות שביעית, וכע"ז כתב באג"מ או"ח קפ"ו, ועיי"ש במנח"ש דגם במומר י"ל דעשה על דעת הרב אם היה יודע שאיסור הוא [וצ"ע].

מד). ועיין מש"כ בהערה לעיל בשם המנח"ש.

האוצר ♦ גיליון ט"ו

בעניין חמץ שעבר עליו הפסח וקניית מוצרי חמץ שנמכרו לגוי קא

ומבואר מדבריהם דכל שהנידון הוא בדרכנן מותר לעשות הערמה, וא"כ גם לגבי הקנס דרבנן של חמץ לאחר הפסח יש לסמוך להתיר לכו"ע משום שיש לדון את המכירה כהערמה עכ"פ.

ויש לדחות דאין בידינו לדמות גזירות והיתרי חז"ל זה לזה^מ, ואין כלל שכל איסור דרבנן מותר כאשר עושהו בהערמה, ולכן לפי דעות רוה"פ שהיתר המכירה צריך להועיל באמת, באופן שאינו חל לא מצאנו בו היתר ע"י הערמה.

ד. עוד נראה דכיון שנידון זה אם המכירה חלה או לא שנויה במחלוקת, ורבים מגדולי ההוראה סוברים שאין אומדנא דמוכח שלא מתכוונים למכירה [שלפי"ז המכירה חלה בוודאי^מ], שוב הוא ככל דבר השנוי במחלוקת הפוסקים שאינו נאסר בדיעבד, וכמש"כ במ"ב.

הערה: בעניין מה שנהגו העולם לקיים גם את תקנת ביטול החמץ וגם את היתר מכירתו לגוי ידועה השאלה שבאמת הם שני דברים הסותרים זה את זה, דאם מבטל הרי הפקירו ולא החשיבו והיאך מוכרו, ואם מוכרו והחמץ עומד אליו לאחר הפסח היאך מבטלו, וצ"ע [מלבד דעת הבכו"ש ודעימיה שאין המכירה מבטלת את הביטול, וכדלעיל הערה טז].

והנה אם ננקוט שסמכו על המכירה שחלה כדינה בלא פקפוק לא יהיה בידינו קושי מעשי, ונוכל לפרש שהמשיכו לקיים דינא דגמ' לבטל אחר הביעור אע"פ שאין ממש בביטול [כיון שמוכרים לאחמ"כ את כל החמץ שאצלם, ובוה מגל"ד שחשוב הוא אצלם למוכרו, חת"ס בגליון שו"ע סי' ת"נ^מ], ואכן עיקר הטעם שאין עוברים באיסור על החמץ הוא מחמת המכירה שאין החמץ שלהם^מ, אבל אם

מה). יעויין בזה בחת"ס א' ס"ב ונשמ"א קי"ט ח'.

מו). וכפי שהובא לעיל בשם הגרש"ז והאג"מ ועוד, וע"ע במאמר הרב בחבוט הנ"ל באורך.

מז). ואף אם ביטול מטעם הפקר י"ל דזכו בו מיד כשרוצים בו למוכרו, מלבד מה שאינו מונח ברשותם [והוא יהיה אסור אחה"פ כדין חמץ שביטלו בלבד].

מח). עוד יש לבאר הטעם בביטול שע"ז יש לסמוך שחלה המכירה גם אם לא עשו את כל הקניינים המועילים כדין תורה, דכיון שגילו דעתם על רצונם בביטול החמץ, וניכר שלצורך כך הולכים לאחמ"כ למוכרו לגוי ולהוציאו מרשותם, שוב גם אם לא סמכא דעתו של הגוי לקנות או שלא עשו את כל הקניינים או נוסח השטר כדת תורה אינו עובר עליו כיון שגיל"ד שאינו רוצה בו וכמש"כ במ"ב תמ"ח י"ז, אבל אם יודע שהמכירה אינה מועילה ואינו מתכוין להוציאה בזה מרשותו שוב עיקר סמיכתו הוא

קב בעניין חמץ שעבר עליו הפסח וקניית מוצרי חמץ שנמכרו לגוי

ננקוט שהמכירה אינה מועילה, ואינה אלא הערמה בלבד, נמצא שמבטל במעשיו את הביטול שעשה^(ט), והמכירה עצמה אינה מועילה לדעתו, ונשאר עם חמצו בידו בפסח ועובר בבל יראה ובל ימצא^(ז).

נמצא לפי"ז שמי שחושש על תוקף המכירה, ומאידך גם לא ס"ל כשיטת הבכור שור שאין המכירה מבטלת את הביטול, צריך לנהוג בעצמו כהנהגת הגר"ח

על הביטול, וכיון שדעתו על החמץ למוכרו [ולשתמש בו אחר הפסח] נמצא שביטול ביטולו. וגם אם יחזור ויבטל לאחר המכירה [הנעשית בזמנינו לקראת סוף שעה חמישית] לא יועיל, שהרי דעתו על החמץ להשתמש בו אחר הפסח והיכן כאן הביטול, ורק לגבי החמץ שאינו עתיד להשתמש בו [וכגון שנאבד ממנו או פירורים וכיו"ב] יכול להשיב את הביטול שעשה בבוקר [וצריך לעשותה, כדי להסמיך את הביטול למעשה הביעור וכמש"כ במג"א תמ"ה ג' בשם המהרי"ל, והביאו המ"ב סק"ו. וע"ע חת"ס בגליון השו"ע סי' ת"נ מה שנדחק כדי לקיים את מצוות השריפה בחמץ שלו, ולא העלה עצה לבטל שלא בסמיכות לשריפה. בדיקת חמץ וביעורו, עמ' רס"ט].

ג. בס' בדיקת חמץ וביעורו עמ' רס"ח התחבט הרבה בשאלה זו, וע"ש שר"ל דבזמנינו שאיננו מוכרים לגוי בעצמנו אלא ע"י הרשאה שנכתבה קודם הביטול שוב אין גילו"ד במכירה המבטלת את הביטול, כיון שהיא המשך למה שעשה קודם הביטול.

אלא שנתקשה שם על עצתו בזה"ל "אלא שיש לדון לאידך גיסא - דמה שמבטל אחרי שנתן הרשאה למכור ייחשב כהפקעת וביטול ההרשאה, לא מבעיא להסוברים דהביטול הפקר הוא, נמצא שלפני המכירה בפועל כבר הפקיר חמצו ואינו שלו, ושוב לא תחול המכירה שמתקיימת ע"י המורשה, ואף להסוברים דהביטול השבתה הוא ולא הפקר, מ"מ בוודאי יש להחשיב את הביטול כהפקעת ההרשאה, שהרי אומר עכשיו שהחמץ בעיניו כעפר, ואינו רוצה בו, וא"כ וודאי כלול בזה שאינו מחשיבו למכור ולקבל תשלום תמורתו, וא"כ מה שהמורשה מוכר אין לו שום תוקף עוד שכבר נמלך מהרשאתו".

"והנה מי שאין לו שום חמץ שדעתו להשתמש בו לאחה"פ לא הפסיד כלום בזה, אבל מי שיש לו חמץ או חשש חמץ שדעתו להשתמש בו לאחה"פ [כפי שמצוי בהרבה מוצרים, ויטאמינים וכו'], שיש בזה חשש חמץ ומשהים אותם על סמך המכירה], צ"ע דהא ע"י הביטול נתבטלה ההרשאה ואין כאן מכירה".

"וצ"ל דוודאי כשמבטל כוונתו לבטל רק מה שאין דעתו להשתמש בו אחה"פ, אבל מה שדעתו להשתמש בו אחה"פ אינו נכלל בביטולו אלא ע"ז הרשה למכור", עכ"ד [ובהמשך העיר לגבי הרב המוכר, שכולל את חמצו במכירה שלגביו אין פתרון זה, ומה שהביא מורי הוראה שדקדקו לשוב ולבטל אחר המכירה מועיל לעניין שלא יעברו עליהם אבל לא לעניין להשתמש בהם אחר הפסח כמבואר בס' תמ"ח ה'. וצ"ל שלגבי"ז סמכו על המכירה].

וצ"ע אם שייך לומר כן, דכיון שאומר בלשונו להדיא דכל החמץ שברשותו כלול בביטול זה היאך נפרש דבריו דאין כוונתו אלא למה שאין דעתו להשתמש בו בלבד, ובפרט בזמנינו שמקובל שעושים שני דברים אלו משום שאם לא יועיל זה יועיל זה נמצא שדעת האנשים לעשות בכל אחד מהם סיבת ביעור מרשותו

בעניין חמץ שעבר עליו הפסח וקניית מוצרי חמץ שנמכרו לגוי קג

מוולאז'ין ולהימנע מלמכור את חמצו אלא לבערו מן העולם לגמרי^(א), וצריך לברר קודם סוף זמן הביעור מהם הדברים שעלול להיות בהם חשש חמץ [כלי חמץ^(ב), דברים המעורבים עם חמץ וראויים לאכילה, מניות וכיו"ב] ולבערם או להפקירם כדין.

אבל מי שלעניין שהיית דברים העלולים להיות בחשש חמץ סומך על המכירה, וכן לעניין חיוב בדיקת כל ביתו הוא סומך על המכירה [ופוטר עצמו מבדיקה ע"י מכירתם לנכרי], ורק לעניין האיסור הקל של חמץ שעבר עליו הפסח שאינו אלא קנס חכמים הוא מחמיר על עצמו, צ"ע פשר הנהגתו^(ג).

נספח א'

אף שנתפשט המנהג למכור החמץ בכל ארצות אשכנז היו מן הפוסקים שסברו שמכירה זו אינה מועילה מדינא כיון שאין גמירות דעת לקניין, אלא שאעפ"כ כתבו טעמים למה לקיים מנהג זו [ששורשו בתוספתא, ונפסק בשו"ע תמ"ח], וכדלקמן.

ראש לכולם הוא הבכור שור (ריש פ"ב דפסחים) שדן במה שהתחילו לנהוג למכור גם את הבהמה לגוי כדי שיוכלו להאכילה חמץ שלא תיכחש בפסח, ומאחר שלא נהגו כן בדורות עברו

בפני עצמה. ולכאור' לפי"ז יש לדקדק בשעת הביטול לפרש היטב דאין כוונתו אלא על מה שאין דעתו למכור ולהשתמש, או שיאמר בלשון תנאי שאם המכירה לא חלה הרי כל החמץ בטל ומופקר כעפרא דארעא [וזה יהיה עצה גם להערה למעלה לגבי מי שחושש שהמכירה לא חלה ומסופק בכך, שיכול להתנות בזמן הביטול שהוא על צד שהמכירה לא חלה, ואז מסתבר שאין מעשה המכירה מבטל את ביטולו].

אלא שלפי"ז הביטול שעושה לאחמ"כ מבטל את הרשאת המכירה שהרי אם מצהיר שהחמץ בטל אצלו כעפר הארץ ומופקר לכל מאן דבעי הרי"ז כמסירת מודעה המבטלת את תוקף שטר ההרשאה, וא"כ יהיה אסור ליהנות מהחמץ הנמכר כדין חמץ המבוטל שעבר עליו הפסח (שו"ע תמ"ח ה').

נא). דאף פחות מכוית י"א דאסור להשהות, עיין בספר הנז' עמ' נט.

נב). ועיין סי' תמ"ב סי"א בעניין עריבות שלשין בהם חמץ, וכיון שאינו סומך על עצת השו"ע צריך להפקירו או ליתנו במתנה שלא ע"ד להחזיר, או לנקותו לגמרי שלא ישאר שם שום חמץ בעל ממשות [לדעת האוסרים גם פחות מכוית (ובלבד שאינו נמאס). ע"ש מג"א סק"י].

נג). וצ"ל שרק למכירת בעלי המפעלים שאינם שותו"מ הוא חושש שאינם מתכוונים לכך, אבל מכירה בעלמא ס"ל דמהני, א"נ חומרא שנהגו בה רבים שאני.

האוצר ♦ גיליון ט"ו

העלה לחלק דבאמת מכירה זו שאנו עושים היא הערמה גלויה [וכלשונו שם "דהנה מעיקרא דדינא פירכא על מכירת חמץ הנהוג הלא מוכחא מילתא דהערמה טובא, שזה הקונה לאו גברא דאורחיה מעולם לקנות כך, וזה אין דרכו למכור כך, ועל הרוב הקונה הוא עני, וקונה בכמה מאות חמץ כנהוג עתה שאין מוכרים בדבר מועט, ושאר הוכחות טובא"] אלא שכיון שאין כאן אלא איסור דרבנן שצריך לבערו מן העולם [דמדאו' בביטול סגי] הם אמרו והם אמרו להתיר מכירה כזו כמש"כ בתוספתא המובאת בב"י, ומה שסיימו בתוספתא ובלבד שלא יערים כבר הקשה הב"י דהא וודאי דמכירה זו הערמה היא ות' שלא יערים היינו שלא ימכור על תנאי, והיינו שלא יאמר ביטול המכירה בפירוש, או כמש"כ הב"י שלא יניח חותם על החמץ שישאיר את כוחו עליו, אבל אם מוכר לגמרי אע"פ שניכר להדיא ההערמה התירו חז"ל מחמת הדחק שיהיה הפסד גדול ורב כשיבערו כל חמצם למכור בהערמה זו, ואחר שהתירו לא חילקו בין הפסד רב למועט ובכל גוונא שרי. וכ"ז גבי האיסור דרבנן של קיום החמץ, אבל למכור את הבהמות כדי שיוזנו בפסח מן החמץ הוא איסור דאו' ואין מתירים להערים בזה.

ולכאו' יש מקום לבאר דבריו בשני דרכים: הא' - דעת הבכור שור דבאמת המכירה אינה חלה כלל מחמת ההערמה הניכרת שבה שבוודאי אין דעת הצדדים למכור ולקנות, ואעפ"כ התירוהו חז"ל כדי לא להפסיד את ישראל, והם אמרו והם אמרו. וגדר ההערמה לפי"ז הוא עשיית מעשה חיצוני של מכירה, ובלבד שלא יגביל את המכירה להדיא ממש. הב' - הבכור שור כלל לא פקפק על תקיפות המכירה שכיון שסיכמו הצדדים על המקח חלה המכירה, אלא שהוקשה לבכור שור היאך התירו חז"ל לעשות מכירה בדרך זו כיון שניכר וידוע שאין דעת הגוי להתעסק עם החמץ, ואי"ז כדרך קנייה אמיתית כלל, ובכה"ג שניכר שכל עיקר המכירה הוא רק כדי להיפטר מן האיסור ראוי לאסור את הדבר, ולזה תירץ דכיון שאין האיסור אלא מדרבנן הם אמרו להתיר כדי שלא להפסיד ממונם של ישראל. וגדר ההערמה לפי"ז הוא מה שהתירו לקיים את המכירה אע"פ שניכר תכלית ההערמה שרוצה להשיג על ידה.

והנה מתחילת לשונו יש משמעות שמקשה על צורת המכירה הנהוגה בימיו בלבד, דכיון שיש הרבה הוכחות שיש כאן הערמה טובא היאך נהגו לסמוך על מכירה זו, אולם זה לא אפשר, דא"כ היאך מוכיח מהברייתא להצדיק המכירה, והלא בברייתא מיירי באדם יחיד הנמצא על הספינה ומוכרו לחבירו הגוי, ואין שם את כל ההוכחות הנ"ל [דאף שהתירוהו חז"ל לרמז לו שרוצה לקנותם ממנו אחר הפסח אין הכרח שאין הגוי חפץ בחמיצו, ועכ"פ אינו בגדר וודאי כמו קניית החמץ של כל בני העיר וכו']. ובכל המשך דבריו שם הוא מבאר את הטעם בחז"ל שתיקנו לסמוך על ההערמה במכירת חמץ ולא במכירת הבהמות, ואם המכירה חלה ותנאי ההערמה הוא רק שלא יעשה תנאי מפורש במכירה מה מקור יש מזה להערמה שנהוגה בזמנו אם ס"ל שהיא טעם לבטל את הקניין, דלא מצינו בחז"ל שיתירו את החזקת החמץ השייך לו ע"י הערמת מכירה, לכן נראה דגם לצד א' בפירוש דבריו צ"ל דס"ל דעיקר המכירה בטלה משום שניכר שאין הגוי קונה באמת אלא כדי להפקיע את האיסור, ולא סמכא דעתו לקנות בכה"ג.

בעניין חמץ שעבר עליו הפסח וקניית מוצרי חמץ שנמכרו לגוי קה

אבל יקשה מאוד דמצינו כיו"ב בהרבה מקומות שמקנים מבעלותו לזמן מועט כדי לשנות את הדין, ובכל המקומות מבואר שהוא מכירה גמורה החלה אע"פ שהיא לזמן מועט ואינה אלא לצורך תכלית זמנית [וכגון מכירת חלק קטן בבהמה מבכרת לגוי למנוע בכורה (שו"ע י"ד ש"כ ו'), הקנאת כסף פדיון המע"ש כדי למנוע חיוב חומש (גיטין סה.), אשה המכוונת להקנות את גטה לבעלה כדי שישוּב ויקנה לה (גיטין כ:), מודר הנאה מחבירו שמקנה המודר לאחר כדי שיוכל להנות (גדרים מח.), רבי טרפון שקידש ג' מאות נשים אע"פ שלא היה דעתו לקחתן (תוספתא כתובות פ"ה), השוכח להניח עירובי תבשילין שמקנה מאכליו לאחר שיבשל בעבורו (ביצה יז.), קניין חליפין בכליו של קונה, כל מתנה ע"מ להחזיר שמקנה בזה ד' מינים לצאת יד"ח, וכיו"ב] ומ"ש מכירה זו שנאמר דלא סמכא דעתו דנכרי לקנות כדי להציל את חמצו של הישראל מן האיסור.

ועוד שאם אכן דעתו דאין המכירה כה"ג קונה אינו מובן מה ס"ד שיהיה מותר הערמה זו בדאו' עד שהביא להוכיח מרש"י "דאי דאו' לא הוה שרינן הערמה כלל", דכיון שלא חלה המכירה הרי היא בהמה של ישראל ואיך יהיה מותר ע"י ההערמה להאכילה חמץ בפסח, וביותר שהאחרונים (חת"ס א ס"ב, נשמ"א קי"ט ח') הקשו עליו דאף בדאו' מועילה הערמה והאיך ס"ל שיועיל אם לא חלה המכירה.

ועוד שבהמשך דבריו הוסיף דבשלמא גבי חמץ כיון דלא סגי ליה בלאו הכי אמרינן דגמר ומקני אבל הכא למה לו למכור בהמותיו וכו', ולכאו' אם כל דבריו הקודמים הם לומר שגם במכירת חמץ אין סמיכות דעת לקניין ומועיל רק מדין הערמת מכירה בעלמא איך כתב דגבי מכירה 'אמרינן' דגמר ומקרי, ואם ר"ל דיש עכ"פ צד לפרש כן [ונפרש שהוא מסופק בדבריו הקודמים] הול"ל 'כיון דלא סגי ליה בלאו הכי יש לומר דגמר ומקני', ועוד דאם הוא גמר מחמת הכרחו הגוי מי גמר, אלא ע"כ שפשוט לו שאין במכירה זו חסרון גמ"ד של קניין [ולכן בין הגוי בין היהודי מתכוונים לקניין, משום שההפסד רחוק וההכרח ברור], אבל מכירת בהמה שההפסד בה שכיח ואינו חייב למכור מסתבר שאינו גומר בדעתו לכך, וכן הגוי אינו לוקח אחריות ע"ז [ומשא"כ בחמץ שאינו מצוי הפסד, שם].

ועוד, דבתוספתא התנו חז"ל בהדיא דהיתר המכירה לגוי הוא "ובלבד שלא יערים", ובשלמא אם עיקר המכירה חלה כדינה יש לפרש תנאי זה כדברי הב"י והב"ח שלא יעמיד את המכירה באופן שאינו עומד שלם מצד עצמו, אבל אם עיקר המכירה אינה מועילה כלל ואינה אלא הערמה היאך שייך לסתום ולהתנות 'ובלבד שלא יערים' אחר שכל עיקר היתר המכירה הוא 'עשיית הערמת מכירה'.

ועוד יעויין מה שכתבנו להוכיח בדעתו לקמיה, וכן בהערה כא ביארנו מה שקשה בפירוש טענותיו לפי פירוש זה.

ולכך נראה דאף הבכור שור לא פקפק על חלות המכירה כלל, אלא הקשה דכיון שניכר טובא ההערמה שבמכירה לא היה ראוי להתיר זאת [ולאו דווקא באופן שנעשה בזמנו אלא גם בזמן

חז"ל היה ניכר וידוע שלאחמ"כ יחזיר לו הגוי חמצו, והתירו אף לומר לו להדיא שיקח ממנו אחר הפסח (כמבואר בשו"ע תמ"ח ד' ובמ"ב), והביא את תיאור הנהגת זמנו כדי להדגיש את ההערמה הנעשית], ותי' דכיון שאיסורו מדרבנן בלבד שקלו חז"ל דכדי למנוע הפסד גדול מישראל ראוי להתיר את המכירה אע"פ שנעשית בדרך הערמה. וה'הערמה' אינה על שם שאינו נראה כמכירה אמיתית אלא על שם שניכר וידוע מעצם המכירה דסופה לחזור אליו [וע"ז ביאר כמה וכמה הוכחות שמוכיחות שאין הנכרי מעלה בדעתו להישאר עם החמץ, דאין דרכו בקניינים כאלו ואין לו כסף לשלם ע"ז וכו', אבל דעת לקניין כדי להקנות אחר הפסח בוודאי יש לו, ולא דן בזה כלל], והוכיח מדברי הב"י והב"ח דלא אסרו חז"ל אלא כאשר מגלה בגוף המכירה שעתיד החמץ לחזור אליו, אבל אם המכירה עצמה נעשית בלא תנאי, אע"פ שמרמוז לגוי להדיא שיקנה ממנו אחר הפסח לית לן בה, אבל בדאו' ס"ל שלא התירו כה"ג ולכך אסר את מכירת הבהמות [ולכן לא הזכיר בדבריו כלל דלא סמכא דעתיה על המכירה, אלא רק דהוי הערמה טובא].

ושו"מ בשו"ת אורי וישעי סי' קכ"ג בקונטרס מזקנו מהר"י טויבש שהאריך טובא לאסור את אופן המכירה בדרך שנוהגים השתא [שנותנים הרשאה לרב המוכר את חמצן של כולם], והכביר בלשונות של הבכור שור וכו' להוכיח את ההערמה שבמכירה, ואע"פ"כ מפורש בתוה"ד דס"ל שהמכר חל - אלא שבדרך הערמה טובא - שלדעתו לא התירו כה"ג]. מיהו בס' מכירת חמץ כהלכתו (שביבי אור סי' ד') הביא דאע"פ שיש אחרונים שמוכח מהם כפירוש זה [לא פירש שמותם. וכן מוכח בחת"ס ונשמ"א הנ"ל לכאו'. וכ"מ בשו"מ ב' ע"ו, דאל"ה מאי אכפת לן דלא גמר דעתו בצורת המכירה הנהוגה כיון שכל עיקר המכירה היא מעשה הערמה בלא גמ"ד] מ"מ לדעתו נראה כצד א' דס"ל לבכור שור שהמכירה לא חלה כלל, והביא כמה אחרונים שמבואר כן בדבריהם יעו"ש [ואלו הם: הבית אפרים, הגר"ש קלוגר. עוד נראה כן בדברי העטרת חכמים (לבעל הברוך טעם. חו"מ סי' ט"ו), הגר"ח מוולאזין (כתר ראש ק"ב, עיי"ש בהערות). ובשע"ת תמ"ח י"ז הביא דינו של הבכור"ש שלא למכור הבהמות אבל בכל דבריו בסי' זה בהעקתו דברי הפוסקים משמע דס"ל שהמכירה חלה כדינה. וגם המקו"ח ת"מ ג' משמע שמביאו לבעל הבכור"ש, אולם בסי' תמ"ח י"א מאריך לדחות דבריו דהמכירה מועילה אף לדאו'].

אמנם גם לדעתם זו אין פקפוק למעשה על המכירה, דלשיטתם כתב הבכור שור דכל עיקר תקנ"ח של מכירת החמץ הוא עשיית מעשה הערמה של מכירה המתיר את שהיית החמץ אצלו, וא"כ גם לדעתם כל החמץ שעבר עליו הפסח אחר שעשו בו הערמת מכירה זו אין בו איסור וקנס כלל, ובעל הבית אפרים עצמו שצידד דאין המכירה חלה כלל סמך על שיטת הבכור שור ומכר חמץ גמור שברשותו (כמבואר בנוסח השטר שעשה, המובא בס' מכירת חמץ כהלכתו) [והנפק"מ לשיטה זו היא רק באופן שלא ביטל (וכגון במי שאינו שותו"מ), דלגבי דאו' אינו מועיל המכירה לשיטתם].

בעניין חמץ שעבר עליו הפסח וקניית מוצרי חמץ שנמכרו לגוי קז

[והנה מבואר בדברי הבכור שור דס"ל שאין הביטול נגרע ע"י המכירה ולכן החשיבו כדרבנן (וכן דעת עוד אחרונים, כהקצוה"ח ומקו"ח ועוד, יעויין בס' הנ"ל עמ' ג), ודבר זה מוקשה מאוד, דכיון שמכר גילה דעתו שאינו כעפר, ועוד שאם ביטלו שוב אינו שלו והיאך מוכרו, וכן הקשו כמה אחרונים על דבריו, ויש ליישב דס"ל בגדר הביטול דאינו מתורת הפקר אלא עניינו גילו"ד שאינו חפץ בו, וכן המכירה אינה צריכה להיות מכירה לגמרי אלא גילו"ד שאינו רוצה בו, ומה שמוכר אי"ז ביטול לביטול אלא אופן העשייה בפועל של הביטול - שאינו חפץ בדבר עד שמוכרו (כע"ז כ' ליישב בספר הנז', שביבי אור סי' ד'), או בנוס"א דס"ל שגדר הביטול הוא מה שקובע שחפץ זה אינו חשוב אצלו כמאומה - אם ישאר שלו עד זמן האיסור, וזה אכן האמת שאם לא תתקיים המכירה מטעם שיהיה וודאי לא יקח ולא יחפוץ בחמץ כלל אלא יחשיבו כעפר ממש, וזהו גדר הביטול (ונוסח זה משמע יותר בדבריו, שמשמע שאין הביטול זקוק למכירה אלא עומד בפנ"ע, והמכירה היא רק כדי שלא יאבד את החמץ בפועל. ומתחדש לפי"ז שאנו מפרשים את דבריו בשעת הביטול (שלדעתו צריך להיות קודם המכירה) שרק מזמן האיסור הוא מחשיב את חמצו כמבוטל, דאל"כ הא המכירה שלאחמ"כ מבטלת דעתו כיון שהחשיב את החמץ למוכרו, וצע"ב).

אלא שזה יהיה ניחא אם נפרש דאף להבכור שור המכירה חלה, שלפי"ז לנוסח א' - הוא מכוון לקיים הביטול ע"י מכירתו לגוי (שלדעת רובה"פ מתקיים בזה גם מצוות תשביתו), ולפי נוסח ב' - יודע היהודי שחמץ זה אינו שלו, ובדעתו שאם יהיה שלו מטעם שיהיה הוא מיד זורקו ומבטלו כעפרא דארעא, אבל לשיטת האחרונים דס"ל לפרש שאין המכירה חלה כלל קשה להבין זאת, דהרי לשיטתם האמת הוא שהחמץ נשאר שלו ולא נמכר כלל, וכיון שדעתו להשתמש בו אחר הפסח נמצא שאינו נוהג בו כמבוטל אלא מחזיק בידי חמץ חשוב העומד לשמשו, ואיך שייך להחשיב כמבוטל חמץ שדעתו עליו להשתמש בו, אע"פ שיודע שהוא שלו (ואף בלא תקנת חז"ל לבער החמץ, אטו היה יכול האדם לקיים ביטול מדאו' ע"י שמערים למוכרו לעכו"ם, אע"פ שיודע שאין המכירה חלה). ומשמע מינה נמי כמשכ"ל בדעתו, וכן משמע מהא דקיימי המקו"ח בשיטתו, ואיהו ס"ל להדיא (תמ"ח י"א) שהמכירה חלה, ואינו מסתבר דשיטה זו דאין הביטול נפקע מחמת המכירה מועילה בין אם המכירה חלה בין אם אינה חלה.

עוד מצינו במחציה"ש שתמה על המכירה, ובדבריו מפורש דס"ל שאין דעת הגוי לקנות [וכדס"ל להני אחרונים דלעיל], וז"ל "אולם כל זה לא יועיל ולא עלתה ארוכה לשבר בת עמי לעת כזאת אשר נודע ביהודה ובגוים שהמכירה היא רק להפקיע איסור חמץ, אף החרדים על דבר ה' ומוכרים בלב שלם מכל מקום אין דעת הגוי לקנות המקום ולא החמץ, ואם כן במה נקנה החמץ לגוי, כיון דגם החצר אינה נקנה לו כיון דאין חפץ לקנות החצר כלל. ולבי אומר לי דדוקא בימים הקדמונים שהיה דבר זה במכירת חמץ לגוי דרך מקרה, והיה המכירה בלב, בין אצל ישראל המוכר ובין אצל הגוי הקונה, אבל עתה בעוונותינו הרבים הן רבים עתה עמי הארץ שגם בעיניהם הדבר רק מצות אנשים ומנהג אבותיהם בידיהם, כל שכן שאין דעת הגוי לקנות כלל,

האוצר ♦ גיליון ט"ו

קח בעניין חמץ שעבר עליו הפסח וקניית מוצרי חמץ שנמכרו לגוי

בענייני הדבר קשה בעיני הרבה, ומה אעשה ולחלשות שכלי בעו"ה לא ידעתי לתקן, אם לא שנסמוך על מה שכתב הרב ב"י בשם הר"ן בסימן תל"א (ד"ה ומדאורייתא) כיון דבלאו הכי אין החמץ ברשותו כו', וכמו שכתב מ"א בשם משאת בנימין. אך אין זה מספיק לענ"ד. אחר זמן עיינתי וכו' מכל מקום כבר יש יתד לתלות בו [לא הובאו דבריו כיון שקשה לסמוך ע"ז, וכדקשה ע"ז בחת"ס (המובא להלן) דבלא דעת קונה לא נקנה בשו"א].

אולם בחת"ס יו"ד סי' ש"י הביא את דברי המחציה"ש ודחה דבריו דאין שום פקפוק במכירה משני טעמים, האחד - דאף אם הגוי אינו מכוון לקנות לא אכפת לן כיון שהיהודי מתכוין להוציאה מרשותו ויועיל עכ"פ מדין הפקר וכעין שיובא לקמן בדעת הרבה אחרונים [והזכירו המחציה"ש בשם הב"י ומג"א ע"פ המשאת בנימין], והשני - מאחר שהגוי חותם על קניין החמץ אף אם בלבו אינו מכוין לכך הוי דברים שבלב, ודברים שבלב אינם דברים. והיינו שס"ל דאין כאן אומדנא והכרח שאין הגוי מתכוין ברצינות למעשיו, וכפי שיוסבר סברא זו באורך למעלה [לטעם ראשון צ"ע היאך מהני לאחר הפסח כיון שחמץ המופקר אסור, כמבואר בשו"ע תמ"ח ה', ושמה כיון שעשה כדינו לא קנסינן, והחת"ס נתכוין ליישב בעיקר למה אין לחוש לצד הרחוק שהמכירה לא הועילה, וכתב דעכ"פ הוציאה מרשותו].

[וע"ע בשו"ת א' ס"ב שהאריך הרבה לדחות כל דברי הבכור שור, וע"ע שם סי' קי"ג דהאריך לקיים את תוקף המכירה וכ' דהמפקפק ע"ז ראוי לגערה. וכן בנשמת אדם קי"ט ח' האריך לדחות דברי הבכור שור].

וכן מוכח בדעת רבים מן האחרונים דלא כהבכור שור - אליבא דפירוש האחרונים הנ"ל, דכל האחרונים שס"ל שמותר למכור בהמות ישראל לגוי - [ע"י ס' מכירת חמץ כהלכתו עמ' ל"א שהביא למעלה מעשרה פוסקים שכתבו כן. וגם המ"ב תמ"ח ל"ג סמך על כך מעיקר הדין, ורק בשעה"צ הוסיף שדעת השערי תשובה כהבכור שור, וצ"י לשדי חמד שהביא הרבה אחרונים שמקילין בזה, ועכ"פ במקום שנהגו אין למחות בהם] על כרחך ס"ל דהוי מכירה גמורה שמועיל אף בדאו', וכן כל האחרונים דס"ל שאין הביטול חל על מה שמוכר על כרחך פליגי על דברי הבכור שור, ומהנמצאים עתה הם הגר"ז (בסדר מכירת חמץ בסוף השו"ע ובסידור) ופמ"ג (א"א תמ"ח י') ונשמ"א (קי"ט ג' וח') וישוע"י (סי' תמ"ח, ה'), וכן הביא בס' מכירת חמץ כהלכתו עמ' ג' בשם שו"ת אורי וישעי [שכ' שדעה זו נדחית מההלכה ואין הסברא נוטה לזה], בגדי ישע, מחנה חיים, ומנחת יצחק, וע"ע בפוסקים המובאים בשד"ח ט' ט"ו. ובשער הציון תמ"ח כ"ז מבואר ג"כ שדעת הנוב"י ושו"ת תשובה מאהבה שהוא מכר גמור [אפי' בנותן מסגר על מקום החמץ, וע"י בביה"ל ס"ג בשם הפמ"ג דבאופן שמקנה בדמי החמץ אף הוא מודה דשרי, ואפשר דאף לכתחילה מותר כיון שיש טעם להנחת החותם. ולפי"ז מש"כ בשעה"צ כ"ז שהעכו"ם מביין וכו' מיירי רק כשמוכר שלא בשוויו, ואף על זה סמך לדינא], וכן דעת האגודת איזוב (יו"ד סי' י"ד), ובמ"ב תמ"ח י"ז כתב לגבי המכירה ש'נוגע לאיסור בל יראה', שמשמע דלא ס"ל שהביטול מהני למה שמוכר אלא המכירה מועילה לבדה, וכן בביה"ל ס"ג כתב דיאמר האדם שאם כל

בעניין חמוץ שעבר עליו הפסח וקניית מוצרי חמוץ שנמכרו לגוי קט

הקניינים שעשה לא הועילו יהיה החמוץ הפקר, ומשמע דאין לו כלל צד לפקפק על עצם המכירה מלבד דשמא לא עשה קניין המועיל, ובפשטות כל הפוסקים שכתבו על מכירה זו כדיני המכירה והקניינים הרגילים בש"ס משמע דסבירא להו דהוי מכירה כדינה ולא מעשה הערמה בעלמא [ולעניין המכירה שבזמנינו אפשר דגם האחרונים שפירשו את הבכור שור שלא סמכא דעתו של הקונה יודו דבאופן המכירה הנעשה בזמנינו שאני, וכדלעיל הערה כא].

ושו"מ בשבחה"ל (ד' מ"ט) שהאריך לבאר דפשטות הפוסקים דלא כדעת הבכור שור וז"ל "הנה אף על פי שחומרא זאת שלא מהני מכירת חמוץ בפסח רק בצירוף דין ביטול יצא מבית מדרשו של התב"ש שהוא יחיד בדורו, מכ"מ גדולי הפוסקים לא עשו מעשה כדבריו, ומשמעות כל דברי רבותינו בספרתן דאין שני הדברים תלויים זב"ז, ועל עצם המכירה אנו סומכים, וכ"ה פשטות המג"א סי' תמ"ח ס"ק ד' דלא צירף רק סברת שני דברים אינם ברשותו של אדם ועשאו הכתוב כאלו ברשותו חמב"פ וכו', וע"כ סגי בקנין כל דהו, ואי ס"ד כהתב"ש הרי אין הדיון על דאורייתא דהא מה"ת בביטול בעלמא סגי, וכן סתימת הטור ושו"ע וכל הפוסקים שלא הציבו תנאי דביטול להיתר מכירה, ה"ה כמפורש להדיא דעל עצם מכירה אנו דנין, וכן בתשובת בית שלמה או"ח סי' ע"ב דעתו נוטה דלא כתבו"ש ובהרבה אחרונים, והסברא מחייבת כן דאם מבטל תחילה ואח"כ מוכר ה"ז גילוי דעת דחמוץ זה לא היה בכלל ביטול כעפרא דאיך מוכר מה שהפקיר תחילה והוא אינו שלו, ואם מכר ואח"כ ביטל א"כ הביטול מגרע כח המכירה דבזה מגלה דעתו דלא היתה מכירה בלב שלם ובקנין גמור דא"כ איך מבטל ומפקיר מה שמכר כבר והוא ברשות אחרים", ועיי"ש שסמך על המכירה למעשה להתיר לחנווני לקנות חמוץ קודם הפסח כדי שיהיה לו מוכן לאחר הפסח, בשעת הצורך.

ומ"מ לעניין מעשה אלו ואלו קיימו מנהג זה של מכירת החמוץ והצדיקוהו כל חד וטעמיה, וכמשנ"ת. ומלבד המחציה"ש שגמגם בטעם ההיתר שלא למעשה, העטרת חכמים שכתב שם שנמנע מלהשתתף עם כותבי התשובות לגבי מכירת חמוץ כיון שמפקפק גם על הביטול שלא נעשה בלב שלם [ומשמע שלעצמו היה סומך כיון שידוע שמבטל כיאות, וששאר המשיבים סמכו על חשבון הבכור שור שיחד עם הביטול מותר למכור], והגר"ח מוולאזין שהובא בשמו (בס' מעשה רב השלם סי' קפ"א הביאו בהערות מכתבי ר' זונדל מסלנט בשם רבו הגר"ח) שנמנע מלקנות יי"ש במשך השנה כדי לא לסמוך על המכירה, ואף בא לבנו בחלום להוכיחו על שלא נזהר בכך. ומבואר שרק גדולי עולם פעמים החמירו בזה לעצמם, ובוודאי לא הורו כן לכלל בני קהילתם, אבל המנהג הרווח בכל תפוצות ישראל שבאירופה לדורותיהם היה לסמוך על המכירה, וכל הפוסקים דנו כדיני המכירה ובשאלות המתעוררות בכובד ראש בלא להזכיר צד שגם אחר שחלה המכירה יש לחוש לאסור את החמוץ מחמת חסרון גמ"ד, וכפי שכבר הוזכר מלשון הביה"ל ס"ג שביאר הטעם שצריך להפקיר בנוסף למכירה משום ד'שמא הקניינים לא חלו', אבל בלא זה לא היה מקום לפקפק כלל [ההכללה היא לעניין חיסרון הגמ"ד, ולא למפקקים על צורת הקניין הנעשה בזמנינו והעדיפו אופן אחר, וע"ז התקבל בתפוצות ישראל לא לחוש לדבריהם וכפי שהאריך בשד"ח ט' ו' ועוד. ואף שבשו"מ ב' ע"ז הזכיר גם חסרון גמ"ד

האוצר ♦ גיליון ט"ו

קי בעניין חמץ שעבר עליו הפסח וקניית מוצרי חמץ שנמכרו לגוי

אין כוונתו שהמכר לא חל אלא שבכה"ג דהוי הערמה גדולה לא התירו חז"ל לכתחילה, שהרי ס"ל שם כהבכור שור דכל המכירה היא הערמה בעיקרה. וכן בשו"ת אורי וישעי סי' קכ"א, שפקפק על המכירה הכללית, מפורש דהמכר חל אלא שס"ל שהוא בגדר הערמה גלויה שלא יתירו חז"ל בכה"ג. ולכן לעניין דיעבד מסתבר דאף לשיטתם שרי, דאף שלכתחילה אין להערים בדיעבד כיון שהמכירה חלה מסתבר דאינו נאסר, ועיין בזה בעולת שבת סק"ג ומג"א סק"ד בשם המשאת בנימין, ובמ"ב סקכ"א ובביה"ל שם שהביא מח' בעניין המוכר על תנאי, ויש לחלק דכיון שעלול לבוא לידי איסור החמירו טפין].

[מה שמובא מכמה גדולים (הגר"א (מעש"ר סי' קפ"א), ורעק"א (עדות חתנו אגרת סופרים סי' מ"ח) הגר"ב פרנקל (שו"ת עטרת חכמים חו"מ סי' י"ד) הגר"ח מוולוז'ין (כתר ראש ק"ב)) שנמנעו מלאכול חמץ שעבר עליו הפסח אינה ראייה כלל כיון שבזמן זה שעשה כל אחד את מכירתו בפנ"ע רבו מאוד השאלות על המכירה, וכפי שכבר העיד הגר"ש קלוגר בסוף שו"ת נאות דשא א' ב' על המכשולות הרבים שנעשו בזה (וז"ל: "ומכוח זה נמשכו כמה מכשולות בשטרי מכירות אשר עצמו מספור, וכאשר עיני ראו ולא זר", וממשיך דכ"ש במקומות שאינם בני תורה דרבים המכשולות עוד יותר), וכן החת"ס (או"ח קי"א) עורר את מורי ההוראה ללמד לבני קהילתם את אופן המכירה כדין תורה כיון שרבים אינם עושים זאת כראוי, ודי לנו אם המג"א סק"ד והמ"ב סקי"ט הוצרכו להזהיר שלא לעשות כ'ההמון' שאומרים רק ש'מוכר את המפתח' בלא למכור את החמץ כדי להבין את גודל הבורות והמכשול שהיו בימים ההם מהמכירות הפרטיות (ומלבד הבורות ניכר גם כמה חוסר רצינות הקדישו למעשה זה, שגם בלא ידיעת הדינים ניתן להבין שבנוסח זה אינו מוכר מאומה), ולכן אין פלא כלל שלא יסמכו על מכירת החמץ בלא שידעו כיצד נעשה. ואף מצד גמ"ד פעמים רבות אופי המו"מ עם הגוי לא היה בצורה של מכר אלא כסיכום של חברים שהחמץ יהיה 'על שמו' וכדי לקיים כמלומדה את ההנהגה הישראלית של מכירת החמץ (כן עולה מדברי הפוסקים, וכגון לשון העולת שבת סי' תמ"ח "באשר שבעוונותינו הרבים ראיתי רבים מקילים במכירת חמץ", וכגון לשון המחציה"ש הנ"ל, ועוד), ואין מזה ראייה כלל לצורת המכר הנעשה בזמנינו שמובהר לגוי היטב, ובמעמד רציני, את משמעות הקנייה, וההתחייבות היא בשווה למחיר האמיתי של החמץ, והקונים אינם משרתים ופשוטי עם כפי שהיה בזמנם אלא בדר"כ לוקחים הב"ד בעלי ממון (שיוכלו לשלם דמי מפתח) שמן הסתם גם ברי הבנה (ועתה גם מוסיפים להבהיר לו היטב שזה תקף גם ע"פ משפטי המדינה, וכדלקמן). ומאחר שברור שלא חלק הגר"א על עיקר ההיתר הנשנה בתוספתא והובא בפוסקים אלא רק ערער על אופן המכירה שנהג בפועל בזמנו, אין שום מקום ליקח מדבריו הוראה על מציאות משתנית בלא ידיעת פרטי החילוקים לאשורם. וש"מ בס' 'כל הכתוב לחיים' עמ' קפ"ד דהגר"ח העיד בשם הגר"א שביאר טעמו משום "שאינן כל אדם יכול לעשות כדין" (עיי"ש בהערות נוס"א, וכמדומה שהוא בשם הגר"ח לא הגר"א), ומבואר להדיא כמש"כ.

וע"ע במעשה רב אותיות ק"פ וקפ"ב שמשמע שאף הגר"א סמך למעשה על המכירה. ומש"כ שם שיהיה מכירה עולמית מסתבר שבא לאפוקי ממה שדנו הפוסקים על המוכר ומעמיד תנאי או

בעניין חמץ שעבר עליו הפסח וקניית מוצרי חמץ שנמכרו לגוי קיא

שמוכרו רק עד לאחר הפסח (עי' ס' מכירת חמץ כהלכתו עמ' ח' שדן באורך אם מועיל מכירה לזמן, ועכ"פ רבים נהגו כן כמבואר בא"א מבוטשאטש תמ"ח ב') וכיו"ב, דאם מוכרו לגמרי מאי קאמר (והל"ל "אין לסמוך על המכירה לנכרי", דפשוט שמכירה גמורה לנכרי בלא כוונה להחזיר שרי), ועוד דזהו נגד היתר הברייתא, ועוד דבאות קפ"ב וודאי לא מכר לגמרי כיון שרוצה במכשיר זה לאחר הפסח ואטו מכר רק את הפירורים שבה לצמיתות. וכ"כ בהערות שם, ופשוט. ושוב ראיתי במאמר הרב א. בחבוט (צהר, חי"ד) שהביא מאגרות סופרים סי' מ"ו שגם הגרעק"א שלעיל הובא שהחמיר מיי"ש שלאחר הפסח כתב שטר מכירה שהיה כלול בו יי"ש שהוא חמץ גמור, ועל כרחך כמש"כ שהגרעק"א רק חשש לצורת המכירה שנהגו המון העם ולא פקפק על עצם מעשה המכירה. עוד הביא שם מס' חוט המשולש ח"ב דף ע. סמך לזה מכת"ק של הגרעק"א יעו"ש].

וע"ע במאמר שם שהאריך טובא בכ"ז, והביא דאף שאמנם היו מגדו"י שנמנעו מלאכול חמץ שעה"פ [ומהטעם שנו'] רובא דעלמא אף גדו"י לא החמירו, וכפי שהביא שם עדות אנשים שלא שמענו מחומרא זו בדורות עברו, וכן הביא בשם הגר"ש סלנט, החזו"א, קה"י, הגרש"ו, הגר"י קמינצקי, האג"מ, והגר"צ אבא שאול, שלא הקפידו/שאין להקפיד מלאכול חמץ שנמכר לגוי [וחלקם אף הביאו את חמצם לבעל המכולת שימכרנו עם חמצו, וכיו"ב הביא בפסקי תשובות תמ"ח י' בשם 'מורי הוראה מובהקים'], ואע"פ שבזמנם עוד לא עשו את התיקון שנעשה בזמנינו שיש לשטר תוקף חוקי ומוכר בבית המשפט, ומשמעות הדברים דכן היה סוגיין דעלמא שסמכו על המכירה לכתחילה בנוגע לאכילה לאחר הפסח, דכן הוא מעיקר הדין [וכן משמעות ספרי השו"ת בשאלותיהם העולות שלא הזכירו צד להחמיר בזה אחר המכירה].

[ושור"ר בס' הליכות שלמה על פסח ו' ט' שהאריך הגרש"ו לומר דהמכירה מועילה, אף אם הגוי לא נתכוין לקנות, ואף כשהמוכרים אינם שומ"ת, וגם כשאינו מועיל בדיניהם, עיי"ש דבריו. וכתב בגוף ההלכה בזה הלשון "מותר לכתחילה לקנות מוצרי חמץ שנמכרו קודם הפסח לנכרי כנהוג, אף אם היו שייכים למי שאינם שומרי תורה ומצוות, אם ידוע בבירור שמכרם כפי הסדר הנהוג". אמנם כתבו שם שהוא עצמו נהג להחמיר בזה כלפי חמץ בעין, ודלא כשמועה הנ"ל. וטעון בירור].

ובדברים שלעיל התבאר היטב למה לא שייך לומר דאומדנא דמוכח הוא שאינו מתכוין לקנייה, ובצירוף סברות חזקות להקל בזה לכה"פ לעניין אכילה אחר הפסח.

נספח ב'

יש מקשין על המכירה, דעי"ז שמוכר מראה שרוצה בקיום החמץ, ומדמים זאת לדברי המ"ב בס"י ת"נ (סקכ"א, כ"ג, כ"ד, כ"ו, כ"ח). וקשה דהא עיקר המכירה תקנ"ח היא וודאי רוצה בחמץ שיחזור אליו לאחר הפסח [ואף לומר לו זאת בהדיא מותר כמבואר בשו"ע תמ"ח ד' ובמ"ב],

האוצר ♦ גיליון ט"ו

קיב בעניין חמץ שעבר עליו הפסח וקניית מוצרי חמץ שנמכרו לגוי

ויותר מכך דנו הפוסקים על המניח חותם על החמץ משום שנראה כהערמה ולא אסרו מדין זה, וכן במי שבא אצלו הגוי ומפסיד את החמץ [וידוע שאינו עומד לשלם] דאפשר שיכול הוא לילך לחבירו הגוי שישתדל אצל השר שיקח ממנו המפתח, ולא אסרו משום שמוכח שרוצה בקיום החמץ (ביה"ל תמ"ח ג').

[ומעיון בציונים הנ"ל משמע שאין אומרים טענה זו אלא כאשר החמץ מהנהו בפועל, שעיי"ז לא תתקלקל הקדירה או שלא יתבענו הגוי, ודוק]. ושו"ר שכ"כ האחרונים להדיא, עי' חת"ס או"ח קי"ט בשם הרדב"ן, מחנה חיים ח"ב סי' כ"ה, מנח"ש ח"ב נ"ה. ולאח"ז מצאתי בשב"ל ח"ד סי' מ"ט שהביא דברי הישוע"י שכתב דחייב להקנות את מקום החמץ כדי שלא יחשב כרוצה בקיומו, ועי' מכירת המקום הו"ל כחמץ של עכו"ם ברשותו שבאחריות ישראל דאינו אסור (עי' טור סי' ת"מ בשם ר"ת), ותמה עליו הרבה דאם זה גדר רוצה בקיומו יש לאסור גם חמץ שברשות הגוי עיי"ש, ועכ"פ גם לדעת הישוע"י באופן שמוכר גם הרשות כפי שעושים בזמנינו אין חשש זה, מלבד בא"י למ"ד דשכירות לא קניא וכדלקמן, והביא בשם המקו"ח שאכן איסור רוצה בקיומו גבי חמץ אינו שווה לדין ע"ז אלא עניינו איסור הנאה מהחמץ וכנ"ל, ושו"מ דברים אלו ממש בנשמ"א קי"ט ו'.

עוד יש שמקשין מדעת המקו"ח שס"ל דחמץ שהגוי לא ישלם עליו חשיב כבאחריותו, דכיון שאם יאבד החמץ בוודאי לא ישלם לו הנכרי נמצא שצריך לשמור על החמץ כדי לקבל את כספו, וס"ל דזה חשוב כדבר שבאחריותו [ולכן אם מוכרים את החמץ בזקיפת מלווה צריך שיהיה החמץ בתוך הרשות הנמכרת כדי שיהיה חמצו של נכרי באחריות ישראל שאינה אסורה אם היא ברשות הנכרי]. אמנם מלבד שדעת הרבה מן האחרונים דלא כדבריו [כדמצויין בס' מכירת חמץ כהלכתו פ"ז, ואף מי שכתב להעדיף להקנות לגוי כתב טעמים אחרים לכך. וכן בביה"ל ס"ג אחר שהביא דבריו סיים דכמה אחרונים פליגי עליה דכה"ג לא חשיב באחריותו, וציון לנשמ"א דפליגי עליו ושו"ח שהביא דעות האחרונים] הא גם לדבריו אם משכיר המקום [כפי שנהוג כאן בא"י] סגי בדיעבד, דאע"ג דשכירות לא קניא מ"מ היא מועילה כדין ייחד לו מקום לדעת ר"ת ועו"ר, ופסק במ"ב ת"מ ג' דיש לסמוך עליהם לעניין דיעבד [ועייין ביה"ל ס"ג סוד"ה ואם מכרו בשם הפמ"ג והגר"ז, ואי"ז שיטת המקו"ח, די"ל דאחר שלקח המפתח חשוב כאילו שילם לו הנכרי בחמץ זה (ולכן גם אינו מועיל לכה"פ מדין ייחד לו מקום, וכדכתב הגר"ז בסי' ת"מ לדין זה), ועי' פמ"ג בשו"ת מגידות סי' ל"ב דכתב להדיא שסגי להשאיל המקום ואין צריך להקנות].

עוד יש שמקשין משיטת רב עמרם גאון (אוצה"ג פסחים כח.), הריטב"א (פסחים כא.), ועוד ראשונים, שפירשו את התנאי שכתוב בברייתא "ובלבד שלא יערים" שלא יעשה כן מידי שנה בשנה משום שאז ניכר הערמתו, ולא התירה הברייתא אלא מכירה בדרך מקרה וארעי, שלדבריהם כל עיקר מנהג מכירת החמץ אינו מותר כלל, ולדעתם כיון שהב"י לא ראה דבריהם יש לחשוש שהלכה כמותם.

בעניין חמץ שעבר עליו הפסח וקניית מוצרי חמץ שנמכרו לגוי קיג

ולענ"ד דבריהם תמוהים טובא, דבשלמא לעניין הלכה מקומית, כשלא היתה לפני הב"י דעת כל הראשונים, יש מקום לחוש שאם היה רואה הדברים היה מקבלם, אבל כאן מדובר בהלכה שנהגו בה בכל קהילות אשכנז במשך מאות בשנים (עיין לעיל הערה יד), וכל הפוסקים הסכימו ונהגו דכל שמוכר בלא תנאי בגוף המכירה אין בו שום איסור, ואף אחר שנדפסו ספרי הריטב"א, מאירי (פסחים ו.), מהר"ם חלאווה (שם לא:), אוהל מועד (ב' ט'), לא הביא המ"ב ושאר כל האחרונים דעתם כלל [אע"פ שהזכיר מדבריהם בהרבה מקומות, גם בהלכות פסח. הספרים הנ"ל נדפסו בין שנת תרכ"ד לשנת תרפ"ו. ובזמנינו נדפסו כן גם בנמו"י ות' הרמב"ן (פסחים ו.)], ועד לשנים אחרונות אלו לא שמענו למי שהעלה בדעתו לחוש להם, בכל כה"ג הוי כסוגיין דעלמא שקבעה ההלכה ואין לנו לחוש עוד לדעת ראשונים אלו.

ולעיקר טענתם צ"ע מניין להם שהכרעת ההלכה ראויה להיות כדעת ראשונים אלו כנגד הדעות האחרות, דהנה שיטה זו שהביאה הראשונים בשם רב עמרם גאון היא הוספת תנאי מחודש שאינו כפשט הברייתא, דהא כל עיקר כוונת הברייתא הוא להתיר עשיית הערמה לצורך השימוש בחמץ אחר הפסח, וכפי שפירשה היטב בערוה"ש (תמ"ח ט"ו-ט"ז) וזה לשונו: "והנה זה שרשאי למכור וליתן במתנה קודם זמן איסורו אין בזה רבותא כלל, וא"צ להשמיענו, ולמה לא יהיה רשאי למכור וליתן, אלא דהרבותא הוא דאע"פ שהא"י מבין דאין כוונתו בשביל שרוצה למכור אלא כדי להנצל מאיסור חמץ, ומבין מדעת הישראל דכוונתו לקנות ממנו בחזרה אחר הפסח, ומסתמא יתן לו ריוח, וא"כ אינה אלא הערמה בעלמא ואסור, קמ"ל דמ"מ מותר, וזהו שהזהירו לענין מתנה שיתנו לו מתנה גמורה, כלומר דבמכר שמקבל מעות ועושה קנין ממילא דמכירה היא, אבל מתנה שאינו מקבל מעות, ויכול להיות שבלבו לא נתכוין כלל למתנה גמורה ויעבור בב"י לזה הזהירו שיכוין למתנה גמורה.

ובדין השני השמיענו רבותא יותר, דאלו בדין הראשון אינו מזכיר לו כלל שיכול להיות שיקנה ממנו בחזרה אחר הפסח, אלא שמבינים בעצמם לפי הענין שכוונתו כן, ובדין השני קמ"ל שאפילו יכול להגיד לו כן, ולפתותו שיקנה יותר מכדי צרכו, ושיקנה רק ממנו. ורק שלא יגיד לו לחלוטין שבהכרח להיות כן, דזה וודאי אסור. ואף על גב דכשאומר לו קח במאתים. קח מישראל, שמא אצטרך ואקח וכו', הוה ג"כ כמפורש, מ"מ אין זה מפורש ממש, ולענין דינא הוה מכירה טובה. ולפ"ז המכירת חמץ שלנו יש לה יסוד נכון מתוספתא וירושלמי וכל הפוסקים." עכ"ל הערוה"ש.

ואחר שמבואר בברייתא שמותר ליתן לגוי ע"מ לקבלו אחר הפסח, והתירו לקיים את הקניין אע"פ שניכר וידוע היטב שכל עניינו אלא לצורך זה, אין מובן היטב תנאי זה שכתבו ראשונים אלו שאין ההיתר אמור אלא אם עושהו בדרך מקרה, דכיון שגם בדרך מקרה ידוע שא"ז ניתן לו באמת אלא לצורך שבוע זה מה לי עם עושהו פעם אחת מה לי אם עושהו בכל שנה.

ומכיון שהראשונים העתיקו את דין הברייתא להלכה, וסתמו וכתבו להתיר למכור או ליתן לגוי ובלבד שיהיה במתנה גמורה [וחלקם הוסיפו גם שיהיה בלא תנאי], ולא הוסיפו דין חשוב

קיד בעניין חמץ שעבר עליו הפסח וקניית מוצרי חמץ שנמכרו לגוי

ועקרוני כ"כ שאין ההיתר אמור אלא בדרך מקרה בלבד, אע"פ ששכיח מאוד שיהיו מקומות או אנשים שישתמשו בהיתר זה מידי שנה בשנה, מסתבר דזה הוי כמפרש דלא ס"ל תוספת תנאי זה.

ושו"מ בס' מכירת חמץ כהלכתו שהאריך בזה (שביבי אש סי' א'), והביא מלשונות כמה ראשונים שמשמע מהם שהיו רגילים למכור כל שנה ושנה יעו"ש, ואחר שמצינו בדבריהם בפירוש שפירשו את לשון הברייתא רק על עשיית תנאי במכירה, שוב אין טעם להניח בדעת הראשונים הנ"ל לא כן [עוד מצאתי במאמר הגר"י וויס (צפונות ט"ו) שהביא דהעיטור המוכא לעיל העתיק בדבריו מתשובת רב עמרם והשמיט דבריו אלו דאין לעשות כן מידי שנה, וכן הרי"ץ גיאת באוצה"ג העתיק מרב עמרם רק לעניין ההיתר לאכילה ותו לא, ויש בכך סמך דלא ס"ל תוספת דברים זו].

ועכ"פ כל נידון זה אינו אלא לגבי מכירת חמץ לכתחילה, אבל לעניין דייעבד פשוט דאין לאסור את החמץ הנמכר כדן, וכהוראת כל הפוסקים, וכן על עוד טענות כיו"ב שמעלים המפקקים, וכגון חסרון שלוחו של בעל הממון, חסרון שו"פ לכל אחד, חתימת השליח על שטר המכירה, חוסר מסירת המפתחות, אין מפרטים כל מיני וסוגי החמץ, מכירת חברה שחברים בה בעלי מניות, שעל כל אלו דנו הפוסקים והכריעו שניתן לסמוך על המכירה גם לגבי מכירת חמץ גמור הנוגע לאיסור בל יראה (לצדדי הנידונים ודעות הפוסקים יעו"ש בס' הנ"ל), וכ"ש לעניין דייעבד דכללא הוא (פמ"ג שי"ח י', וביה"ל שם ס"ד) דכל שנחלקו בו הפוסקים אין לאוסרו בדיעבד, וכמש"כ במ"ב תמ"ח י"ז לגבי האיסור של חמץ אחר הפסח דכיון שקנסא הוא אין לדקדק בו שיהיה ככל השיטות [וכן היקל בפועל בכמה מחלוקות בהלכות חמץ, וכגון בס' ת"מ, ג', ח', סי' תמ"א, ה' (ועיי"ש שהביא בשעה"צ דכבר כתבו האחרונים דכל היכא דאיכא פלוגתא מקילינן בלאחר הפסח), תמ"ג, ט', תנ"ג כ"ח]. ועיי"ש דכתב עוד דלעניין מכירת חמץ אין מקפידין לצאת כל הדעות, דכיון שמכר גילה דעתו שאינו חפץ בו ושוב אינו עובר עליו אף אם לא חלה המכירה [יעו' לקמן שרבים מן האחרונים ס"ל דעה זו. ובלבד שהישראל עכ"פ גמ"ד להקנות]. ובפרט במקום שאינו אסור אלא משום קנס דאין להחמיר בו כלל, וכדכתב הר"ן (פסחים ל.) וז"ל "דחמץ לאחר הפסח אינו אלא משום קנסא בעלמא, ודיים שנהגו בו כקל שבאיסורין שהן מדבריהם", וכ"ש כאשר עיקר ההלכה דלא כהאוסרים דהמפקק בזה לעניין דייעבד אינו אלא מן המתמיהים, וראוי לגערה (כלשון החת"ס א' קי"ג. וע"ע לשון שו"ת אמרי נועם סי' א' דף ז' "ראין להמציא כלל חומרא יתירא באיסור הקל משאר איסורי דרבנן (- חמץ שעה"פ) בלא ראייה וסברא ברורה).

עוד יש מעירים שיש להימנע מהמכירה משום שהיא בגדר הערמה על רצון התורה להשבית כל שאור מבתכם, שפירשו עניינו שלא יהיה ליהודי שום שייכות עם החמץ, ומה שלרוב הדעות ע"י המכירה של החמץ מקיימים את מצוות ההשבתה (ציין לדבריהם בס' הנ"ל עמ' א') י"ל דמיירי במי שמכר את חמצו לגמרי, אבל כאשר מוכר באופן הניכר וידוע שעתידי הגוי להחזיר

בעניין חמץ שעבר עליו הפסח וקניית מוצרי חמץ שנמכרו לגוי קטו

לו נמצא שהשאייר אצלו צד בעלות ושייכות עם החמץ, ואע"פ שקיים את דין התורה לא קיים את רוח התורה.

ותמיהני על דבריהם מה התחדש עתה שנתעוררו להצטדק בדבר יותר מכל הפוסקים שחיו לפנינו בדורות הקדמונים ואף אחד מהם לא הזכיר שיש להימנע לגמרי מהמכירה מטעם זה, ובתרומת הדשן המובא בב"י סי' תמ"ח נשאל במי שיש לו חמץ בביתו ואינו רוצה לבערו אם יכול למוכרו לנכרי, ודן בתשובתו להוכיח שהגוי מכויין לקנות וכו', וכלל לא הזכיר דאינו ראוי לעשות זאת, וכן בדורות המאוחרים ממנו שהתחילה להיות הנהגה כללית של מכירה לנכרי רוב הפוסקים לא הזכירו שיש להגביל מכירה זו, ואדרבה מסגנון לשונם משמע שהיה זה מנהג נפוץ ונרחב שהמון העם עשהו (עייין מקצת לשונות לעיל הערה יד), ובשטרות המכירה שבאו לפנינו ונכתבו ע"י גדו"י (יעיין בסוף הס' הנ"ל) נראה שרבים מכרו אפי' חמץ גמור שנשאר אצלם (כהגרעק"א, בית אפרים, קיצור שו"ע, ועוד), ואף אלו שהגבילו את המכירה שלא יהיה אלא במקום צורך כתבו טעמים שונים לכך (וכמשנ"ת לעיל הערה טז באורך), ורק מקצת אחרונים כתבו טעמים משום דהוי דרך הערמה.

ולכן לפי דעת הפוסקים שלא הגבילו זאת או שכתבו טעמים אחרים לכך משמע דאין להקפיד ע"ו כלל. ושמא משום דלא ס"ל לפרש כן את רצון התורה, ולדעתם עיקר רצון התורה הוא עצם השבתת החמץ מרשויות ישראל בפסח, ואם דעתו על חמץ שיחזירנו לאחר הפסח דומה הוא למי שדעתו לקנות אחר הפסח שאין בכך כלום. וגם בדעת הפוסקים שכתבו להימנע מכך מטעם דהוי הערמה הניכרת צ"ע אם נתכוונו לדבריהם או שכיון שניכר מתוך המעשה שעיקרו כדי להיפטר מחיוב התורה לבער החמץ אינו ראוי לעשות זאת [וכעין טעם הנשמ"א], ועכ"פ גם הם לא העלו על דעתם להימנע מהמכירה למעשה אלא רק להגבילה במקום שאינו צורך כ"כ, ומשמע דהפסד הישראל הוא טעם עדיף מאשר עשיית הערמה זו. ולכן אף אגן נילך בדרכיהם ולא נצדק הרבה במקום הגובל בהפסד ממונם של ישראל, ודלא כדרך רבותינו הפוסקים לדורותיהם [ואף הגר"ח מוולז'ין שנמנע מן המכירה הוא משום שחשש על הביטול והגמ"ד שאינו בלב שלם וכדלעיל נספח א', וכן בשאר האחרונים שהזכירו פקפוקים שונים על צורת המכירה לא העלו צד להימנע בכלל מכל המכירה משום שאינו כרצון התורה, ומשמע שאחר שחז"ל כתבו היתר זה, ולא הגבילו אלא את אופן המכירה - שתהיה בדרך של מכירה עולמית (ובלא תנאי וכדו', וכפי שפירשו הפוסקים), שוב אין מקום להחמיר בכך].

ומ"מ כל נידון זה אינו נוגע אלא לגבי המכירה לכתחילה, אבל לעניין דיעבד שכבר נמכר שוב אין טעם להחמיר, ובוודאי אין עלינו לכוף את בעל המפעל להימנע ממכירתו כאשר עושה כדינו כפי שהורוהו הפוסקים.

[בדעת הסוברים דאיכא הערמה במכירה זו יש לחלק לשניים, דעת הבכור שור ודעימיה דמלכתחילה היה השיקול לפני חז"ל אם להתיר משום דהוי בדרך הערמה, והכריעו חז"ל דהפסד ממונם של ישראל עדיף, ושוב לא חילקו בהיתרים בין הפסד גדול למועט (כמפורש

קטז בעניין חמץ שעבר עליו הפסח וקניית מוצרי חמץ שנמכרו לגוי

בדבריו שם, מובא בהערה שם), אבל יש בפוסקים (כהישוע"י) שכתבו סיבה זו כטעם להנהגת קהל פראג שלא להתיר למכור אלא למוכרי היי"ש, ולדעתם שלא במקום צורך אין להתיר, אלא שמתחילה לא התירו אלא למוכרי היי"ש ולבסוף מחמת הצורך הגדול חזרו והתירו גם למוכרי השכר והחנוונים וכו', ורק באופן שאינו קשה ביותר כתבו להימנע, שם].

דברים הטעונים בירור מציאותי נוסף

א. מה צורת המכירה עם הגוי, האם לוקחים בדר"כ גוי בר דעת המבין מה שמדברים עמו, או שלוקחים סוג אדם שאינו מבין כ"כ מה רוצים ממנו, מחמת השפה או מחמת הבדלי הסגנון, וכיו"ב. האם הוא משתף פעולה בצורה עניינית או שניכר בו שהוא רואה את המעמד כטקס נחמד ותו לא.

ההנחה לאורך כתיבת המאמר הייתה לחיוב, וכן כתב אחד מכותבי המאמרים, אבל אין ידועה המציאות בשטח אצל כלל המכירות הנעשות.

ב. האם אכן כל הכשרויות מקפידות על חתימת בעלי המניות שיש להם זכות החלטה.

ג. מה המציאות והדין לגבי שמרים ומשפרי האפייה למיניהם.

ד. מה המציאות והדין לגבי קמח בזמנינו, ומה פשר המחלוקת במציאות.

נבקש מהקוראים שיש בידם להועיל לבירור נידונים אלו [או כל הערה שיש להם על הנכתב כאן] שישלחו אל המחבר בהקדם (בכתובת הדוא"ל הנמצאת בסוף הירחון).

